

Mälardalens Högskola
Institutionen för Ekonomi och Informatik
Institutionen för Energiteknik
Box 883
721 23 Västerås

Examensarbete/C-opsats
Ekologisk ekonomi
2000-06-26

Banken ur miljöperspektiv

– en fallstudie av FöreningsSparbanken

”Man kan inte göra affärer på en död planet”

Handledare:
Peter Söderbaum

Författare:
Bjarne Lindén
Jens Lövgren

SAMMANFATTNING

DATUM: 2000-06-26

NIVÅ: Examensarbete/C-uppsats i företagsekonomi med inriktning mot ekologisk ekonomi, 10 poäng.

FÖRFATTARE: Bjarne Lindén (750227) Jens Lövgren (770424)
Sturegatan 17 b Karlfeldtsplatsen 6
722 13 Västerås 722 22 Västerås
021-12 96 92 021-18 86 24
bjarnelinden@home.se jens_lovgren@hotmail.com

HANDLEDARE: Peter Söderbaum, professor i ekologisk ekonomi

TITEL: Banken ur miljöperspektiv – en fallstudie av FöreningsSparbanken

PROBLEM: Bankers miljöarbete är inte något som har tillmätts stor betydelse historiskt sett. Att banker inte har någon fysisk tillverkning kan vara en del av förklaringen till det tidigare ointresset för miljöarbete. Banken spelar dock en viktig roll i samhällsutvecklingen som kreditgivare och där kan miljöanalyser i framtiden bli en allt viktigare del i bankens arbete. Uppsatsens problem kan formuleras i de två följande frågeställningarna. Hur ser de svenska bankernas interna miljöarbete ut, beaktar man miljöaspekter vid kreditgivning och vilket utbud av miljöprofilerade produkter och tjänster finns idag? Hur ser FöreningsSparbankens miljöarbete ut samt vilka framtidsvisioner har man på miljöområdet?

SYFTE: Uppsatsens syfte är att utifrån en litteraturstudie beskriva det miljöarbete som bedrivs i de största bankerna på den svenska marknaden samt att med hjälp av en fallstudie kritiskt granska det miljöarbete FöreningsSparbanken bedriver.

METOD: Metoden för arbetet utgörs av en kritisk ansats som huvudsakligen utgår från den kritiska teorin. Den undersökande delen av uppsatsen bygger dels på en litteraturstudie och dels på en fallstudie. Fallstudien baseras till stor del på en strukturerad intervju.

RESULTAT: Studien visar att det finns ett behov av ny kompetens i bankerna för att föra miljöarbetet vidare till en högre nivå. Ny kompetens av tvärvetenskaplig karaktär behövs även för att bankerna ska komma ifrån det enkelspåriga och reduktionistiska synsätt som finns idag. En samexistens av olika tankesätt skulle kunna berika bankerna.

Förord

Arbetet med denna uppsats har stundtals varit tungt och i början rådde även en del förvirring kring uppsatsens inriktning. Med vår handledares hjälp har arbetet till slut resulterat i en färdig uppsats och vi vill därför rikta ett stort tack till Peter Söderbaum.

Vi vill även tacka Britt-Marie Lundh för att hon tog sig tid att träffa oss en tidig och mycket kall majmorgon. Utan hennes ovärderliga hjälp hade uppsatsen inte varit möjlig.

Västerås den 26 juni 2000

Bjarne Lindén & Jens Lövgren

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	1
1.1 Problemområde och problemställning	1
1.2 Syfte	1
1.3 Avgränsning	1
1.4 Målgrupp	2
1.5 Ordlista	2
1.6 Disposition	3
2. METOD	4
2.1 Vetenskapligt förhållningssätt	4
2.2 Metodval	6
2.3 Datainsamling	7
2.4 Urvalsmetod	8
2.5 Undersökningsmetodik	8
2.6 Källkritik	9
2.7 Metodkritik	9
3. TEORI	11
3.1 Teoretisk referensram	11
3.1.1 Ekologisk ekonomi	11
3.1.2 Miljöstrategi	13
4. LITTERATURSTUDIE	14
4.1 Rönneberg & Nyström	14
4.2 Rosenqvist	14
4.3 Miljöinformationsutredningen	15
4.4 Lundgren	15
5. BANKER OCH MILJÖ	16
5.1 Vad kännetecknar en bank?	16
5.2 Miljöns inträde i bankvärlden	16
5.2.1 De svenska bankernas miljöstrategier	18
5.3 Syn på miljöfrågor	19
5.4 Internt miljöarbete	21
5.5 Externt miljöarbete	22
5.6 Samarbeten inom banksektorn	24
5.7 Framtida utveckling	26
6. FALLSTUDIE	28
6.1 FöreningsSparbanken	28
6.2 Miljöns inträde i FöreningsSparbanken	28
6.2.1 FöreningsSparbankens miljöstrategi	30
6.3 FöreningsSparbankens syn på miljöfrågor	31
6.4 FöreningsSparbankens interna miljöarbete	32

6.5 FöreningsSparbankens externa miljöarbete.....	34
6.6 FöreningsSparbankens samarbeten	36
6.7 FöreningsSparbankens framtida utveckling.....	37
7. RESULTAT.....	39
7.1 Analys.....	39
7.2 Slutsatser.....	41
7.3 Fortsatt forskning.....	42
KÄLLFÖRTECKNING.....	
BILAGA 1 INTERVJUGUIDE.....	

FIGUR- OCH TABELLFÖRTECKNING

Figur 1: Positionsbestämning av vetenskapliga ansatser.....	5
Figur 2: Miljöstrategier.....	13
Figur 3: Positionering av de svenska bankernas miljöstrategier.....	19
Figur 4: Aktörer som bidragit till uppkomsten av FöreningsSparbankens miljöarbete.....	29
Figur 5: FöreningsSparbankens miljöanalysmodellstruktur.....	35
Tabell 1: Jämförelse mellan ekologisk ekonomi och neoklassisk teori.....	12

1. Inledning

Banker är viktiga aktörer i samhället. Som en del av den finansiella sektorn spelar de en betydande roll för utvecklingen i samhället och därmed i utvecklingen mot hållbarhet. Miljöfrågor har inte fått samma uppmärksamhet inom bankväsendet som inom övriga delar i samhället. Miljötänkandet bland bankerna har dock börjat komma igång och har tagit sig uttryck på olika sätt. Flera banker tar idag hänsyn till miljöaspekter vid kreditgivning, miljöanpassar den interna verksamheten och erbjuder sina kunder miljöalternativ vid fondsparande.

Då vi tidigare har studerat den svenska miljöfondsmarknaden i samband med kursen Ekologisk ekonomi III fann vi det intressant att granska en bank ur miljöperspektiv. Finanssektorn är ett område där miljötänkandet kommer att intensifieras under de närmaste åren och där ekologiska ekonomer har en potentiell arbetsmarknad.

1.1 Problemområde och problemställning

Bankers miljöarbete är inte något som har tillmätts stor betydelse historiskt sett. Att banker inte har någon fysisk tillverkning kan vara en del av förklaringen till det tidigare ointresset för miljöarbete. Banken spelar dock en viktig roll i samhällsutvecklingen som kreditgivare och där kan miljöanalyser i framtiden bli en allt viktigare del i bankens arbete. Miljö kan komma att få en mer betydelsefull ställning vid kreditgivning dels som ett krav från samhället i stort och dels som en finansiell riskfaktor. Bankens interna miljöarbete är också viktigt för att ge trovärdighet åt de krav man ställer vid kreditgivning samt åt de miljöprofilerade produkter och tjänster man erbjuder kunderna.

Hur ser de svenska bankernas interna miljöarbete ut, beaktar bankerna miljöaspekter vid kreditgivning och vilket utbud av miljöprofilerade produkter finns idag? Hur ser FöreningsSparbankens miljöarbete ut samt vilka framtidsvisioner har banken på miljöområdet?

1.2 Syfte

Uppsatsens syfte är att utifrån en litteraturstudie beskriva det miljöarbete som bedrivs i de största bankerna på den svenska marknaden samt att med hjälp av en fallstudie kritiskt granska det miljöarbete FöreningsSparbanken bedriver.

1.3 Avgränsning

Den undersökande delen av uppsatsen är avgränsad till att endast behandla FöreningsSparbanken. Övriga delar av uppsatsen är avgränsade till att gälla de fyra största bankerna på den svenska marknaden, nämligen FöreningsSparbanken, Handelsbanken, Merita-Nordbanken och SE-Banken.

1.4 Målgrupp

Arbetet riktar sig till studenter och lärare på institutionen för ekonomi och informatik på Mälardalens högskola, banker samt andra intresserade.

1.5 Ordlista

Nedan redogörs för ett antal ord som används i uppsatsen och som kan vara svåra för läsaren att förstå betydelsen av. De definitioner som används här är vad orden har för betydelse i denna uppsats. I andra sammanhang kan samma ord ha en annan betydelse.

Aggregera: Sammanslagning av olika variabler till ett värde.

Disaggregera: Motsats till aggregera, håller isär olika variabler och redovisar dessa var för sig.

Diskurs: Samtal, särskilt om ett visst ämne och av formellare slag¹.

Holism: En vetenskapsteoretisk inriktning som hävdar att man i första hand skall studera företagens helhet och att helheten inte kan betraktas som en summa av delarna².

Hållbar utveckling: Innebär att utvecklingen tillgodoser dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov³.

Kreditgivning: Givande av kredit betyder långivning⁴.

Miljöaspekt: Del av organisations aktiviteter/verksamhet, produkter eller tjänster som kan inverka på miljön⁵.

Miljöledningssystem: Den del av det övergripande ledningssystemet som omfattar organisationsstruktur, planering, ansvar, praxis, rutiner, processer, och resurser för att utveckla, uppfylla, revidera, och underhålla miljöpolicy⁶.

Miljöpolicy: Uttalande av en organisation om sina intentioner och principer för den egna totala miljöprestanda som utgör grunden för åtgärder och definierar de övergripande miljömålen och de detaljerade miljömålen⁷.

Miljöpåverkan: Varje förändring i miljön, antingen negativ eller positiv, som helt eller delvis är ett resultat av organisationens aktiviteter/verksamhet, produkter och tjänster⁸.

¹ Språkdata Göteborgs universitet, 1997.

² Ibid

³ Världskommissionen för miljö och utveckling, 1988, s. 22.

⁴ Svenska akademien, 1998.

⁵ Svensk Standard SS-EN ISO 14001, 1996.

⁶ Ibid

⁷ Ibid

⁸ Ibid

Paradigm: System av antaganden och tankemönster som är allmänt erkända inom ett vetenskapligt område, mönster för handlande⁹.

Paradigmskifte: Genomgripande förändring av grundläggande antaganden och tankemönster på något vetenskapligt område, förändring av handlingsmönster, synsätt¹⁰.

Pluralism: Kulturell och åsiktsmässig mångfald i ett samhälle, i en organisation eller dylikt¹¹.

Reduktion: Minskning, omformning av ett uttryck till enklast möjliga form¹².

1.6 Disposition

I *kapitel 2* går att läsa om bland annat författarnas vetenskapliga förhållningssätt, vilken metod som valts, hur insamlandet av information gått till samt den kritik som går att rikta mot arbetet. I *kapitel 3* redogör vi för den teoretiska referensram som påverkat oss vid utförandet av studien. I det *fjärde kapitlet* presenteras ett antal studier som gjorts inom det ämnesområde som behandlas i uppsatsen. *Kapitel 5*, som baseras på en av författarna genomförd litteraturstudie, ger en god bild av de svenska bankernas miljöarbete. I *kapitel 6* redovisas den fallstudie som vi gjort på FöreningsSparbanken. I det *sjunde kapitlet* förs en diskussion kring den empiriska delen av studien där en återkoppling till författarnas referensram görs. Slutligen redogör vi i detta kapitel för de slutsatser vi kommit fram till och ger förslag till fortsatt forskning.

⁹ Språkdata Göteborgs universitet, 1997.

¹⁰ Ibid

¹¹ Ibid

¹² Ibid

2. Metod

I det vetenskapliga arbetet behövs redskap för att samla in information. Metod är redskapen för att systematiskt, genomtänkt och disciplinerat undersöka verkligheten.¹³ Utifrån valet av metod sätts förutsättningarna för vad vi kommer att kunna upptäcka i vårt arbete. Metodvalet är i hög grad beroende av vårt sätt att se på vetenskapen, d.v.s. vårt vetenskapliga förhållningssätt.

2.1 Vetenskapligt förhållningssätt

Vetenskapsteorin domineras av två olika inriktningar, den positivistiska och den hermeneutiska, men det finns även andra skolor som t.ex. den kritiska teorin.

Positivismen har sitt ursprung i naturvetenskaperna, men positivistiska idéer och metoder kan återfinnas inom många olika vetenskapsområden.¹⁴ Ordet ”positivism” kommer från inriktningens strävan att bygga vetenskapen på positiv kunskap, d.v.s. hårda fakta. Den positivistiska skolan ratar all kunskap som grundas på annat än vad vi kan iaktta med våra sinnen eller räkna ut med vår logik. Dessa två källor till kunskap är de enda säkra som vi människor har, enligt positivismen.¹⁵ En forskare med ett positivistiskt förhållningssätt intar ett åskådarperspektiv till det studerade fenomenet och strävar efter att med hjälp av iakttagelser formulera och pröva teorier om lagbundna förklaringar till händelseförlopp.¹⁶

Den andra huvudinriktningen är *hermeneutiken*, eller tolkningsvetandet, som har sin grund främst i human- och samhällsvetenskaperna. Den hermeneutiska skolan tolkar de studerade fenomenen för att förstå dem och därigenom ge dem en mening. Genom detta tolkningsförfarande kan man tillskriva fenomen en helt annan mening än vad den positivistiska skolan kan. Men samtidigt som den hermeneutiska kunskapen blir rikare och mer nyanserad än den positivistiska blir den också mer osäker.¹⁷ Ett centralt begrepp inom hermeneutiken är ”förförståelse”. Med förförståelse menas den ”ryggsäck” av åsikter och tidigare erfarenheter som forskaren alltid bär med sig. Det som positivisterna uppfattar som hårda fakta är egentligen i hög grad påverkade av den förförståelse forskaren har, enligt hermeneutikerna. Förförståelsen hjälper forskaren att veta vad han skall rikta sin uppmärksamhet mot och är därigenom ett villkor för förståelse.¹⁸

De två första vetenskapliga förhållningssätten står i ett starkt motsatsförhållande till varandra. *Kritisk teori* innehåller däremot element både från den positivistiska skolan och från den hermeneutiska, även om den ibland kallas kritisk hermeneutik.¹⁹ Ordet ”kritisk” i beteckningen kritisk teori kommer av att den kritiska teorin intar ett kritiskt förhållningssätt till de samhällsfenomen som undersöks.²⁰ Detta skiljer den ifrån de två andra förhållningssätten som båda förordar neutralitet i forskningen. Man kan säga att den kritiska teorin försöker utveckla en metoduppfattning som innehåller både det deltagarperspektiv som

¹³ Halvorsen, 1992, s. 13.

¹⁴ Thurén, 1998, s. 14.

¹⁵ Ibid, s. 15.

¹⁶ Andersen, 1994, s. 225.

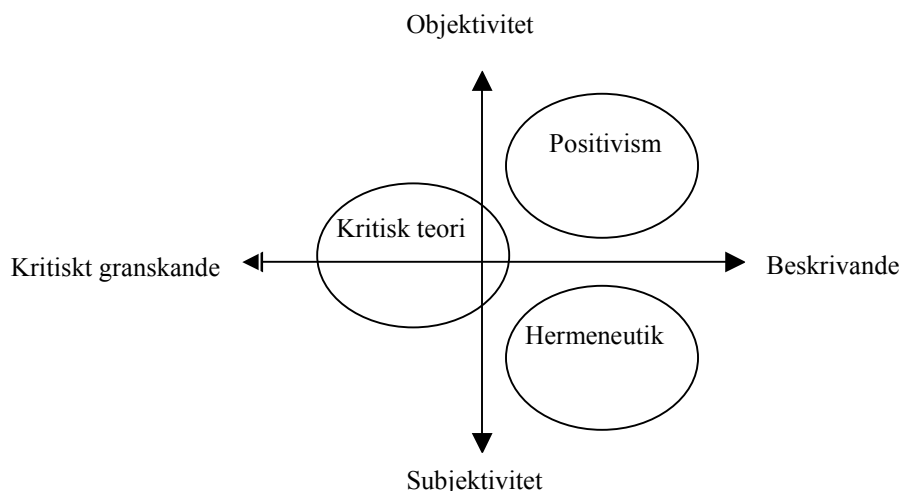
¹⁷ Thurén, 1998, s. 51f.

¹⁸ Gilje & Grimen, 1992.

¹⁹ Alvesson & Sköldberg, 1994, s. 176.

²⁰ Andersen, 1994, s. 218.

hermeneutiken har och det åskådarperspektiv som positivismen har, då man menar att de båda behövs för en heltäckande förståelse av den sociala verkligheten. Den kritiska teorin menar också att det finns en mängd situationer där det behövs både subjektiva och objektiva faktorer för vår förståelse av desamma. Även detta innebär en förenig av hermeneutikens och positivismens ståndpunkter.²¹ Welford beskriver i en figur i sin bok "Hijacking Environmentalism" hur hermeneutik, positivism och kritisk teori förhåller sig till varandra. På x-axeln positioneras de tre inriktningarna i förhållande till vilja till socialförändring. För att bättre beskriva hur vi ser på hur den kritiska teorins positionering gentemot de två andra vetenskapliga förhållningssätten har vi valt att använda andra namn på x-axelns motpoler. Welford använder motpolerna konflikt respektive ordning på x-axeln. På y-axeln placeras de tre vetenskapliga förhållningssätten efter hur de förhåller sig till objektivitet respektive subjektivitet i forskningen.²²

Figur 1: Positionsbestämning av vetenskapliga ansatser.
Källa: Egen bearbetning av Welford, 1997, s. 232.

Vårt förhållningssätt till vetenskapen ligger relativt nära den kritiska teorin då vi anser att när man studerar rådande arbetssätt och förhållanden behövs en kritisk syn på dessa. Den kritiska synen kan vara ett sätt att uppmärksamma missförhållanden. Vi menar att genom att ifrågasätta de studerade fenomenen är det lättare att upptäcka missförhållanden och därigenom bidra till att dessa rättas till. Att ha ett kritiskt förhållningssätt i vårt arbete faller sig tämligen naturligt när vi som ekologiska ekonomer studerar banken som är en viktig del av det rådande ekonomiska systemet, ett system som traditionellt sett mest är intresserat av maximal monetär avkastning och inte av miljöfrågor. Vår bakgrund som studenter i ekologisk ekonomi har självklart påverkat vår förståelse av de fenomen vi studerar. Vi är dock mycket väl medvetna om detta och menar att forskaren i sitt arbete omöjligt kan vara helt opåverkad av sina tidigare erfarenheter. Men vi anser också att man ibland kan behöva göra ett försök att frigöra sig från sin förståelse och inta ett åskådarperspektiv för att verkligen förstå det studerade fenomenet. Den kritiska teorin föreskriver också denna växling mellan deltagar- och åskådarperspektiv i forskningsarbetet för att uppnå en heltäckande förståelse. Vårt vetenskapliga förhållningssätt måste följaktligen anses ligga närmare den mer öppna kritiska teorin än de två andra mer uteslutande förhållningssätten.

²¹ Andersen, 1994, s. 225.

²² Welford, 1997, s. 232.

2.2 Metodval

När man som forskare bestämt sig för att samla in egna data står man inför ett metodval. Självklart måste man då känna till de alternativ som finns för att kunna göra ett val. Det är också viktigt att ha klart för sig vilken typ av data som skall samlas in. Genom att använda sig av en viss typ av metod erhålls en viss typ av data, och användandet av en annan metod genererar en annan typ av data.²³ Kvalitativa metoder kännetecknas av att de inte använder sig av siffror eller tal utan inriktar sig på verbala formuleringar, skrivna eller talade.²⁴ Kvalitativa data brukar kallas för mjukdata och berättar något om de icke mätbara egenskaperna på det undersökta området. De kvantitativa metoderna använder sig av mätningar och kvantifiering med hjälp av matematik och statistik. Kvantitativa data kallas för hårddata och de uttrycks i siffror och tal eller andra mängdtermer. Kvalitativa metoder är att föredra när man som forskare inte har några större kunskaper om det studerade området och önskar skapa sig en helhetsbild av ett fåtal studieenheter utifrån den formulerade frågeställningen. Kvantitativa metoder används ofta för att bedöma hållbarheten i vissa teorier genom hypotesprövning, vilket förutsätter att forskaren vet vad som är meningsfullt att undersöka och inhämta information om.²⁵

Valet mellan kvalitativ och kvantitativ metod som källa till kunskap har länge debatterats livligt inom vetenskapsvärlden. De argument som anhängarna av den kvalitativa metoden brukar använda sig av är förståelse, intersubjektivitet, teorigenerering, validitet, upptäckt, variation och nyfikenhet. De argument som brukar användas för den kvantitativa metoden är reliabilitet, representativitet, reproducerbarhet, kumulativitet, verifierbarhet och tillgången till klart angivna metodregler.²⁶ Metoddebatten har på senare år börjat dö ut och den polarisering som pågått inom området är numera inte lika vanlig som tidigare. Det är idag inte helt ovanligt att bedriva forskning utifrån en kombination av kvalitativa och kvantitativa metoder.²⁷ Valet mellan kvalitativ och kvantitativ metod eller en kombination av dessa kan inte göras abstrakt utan måste utgå från syftet med undersökningen, problemställningen, den empiriska grunden samt den tid och de resurser som finns att tillgå.²⁸

Syftet med vårt arbete är att granska en specifik banks miljöarbete, FöreningsSparbankens. Valet mellan kvalitativa och kvantitativa metoder blir därför tämligen lätt. Arbetet är inriktat på att skapa en förståelse för hur just denna banks arbete på miljösidan ser ut och bäst lämpade att göra detta är de kvalitativa metoderna. Vi har därför valt att använda oss av kvalitativa metoder för att samla in den data som behövs för att besvara vår frågeställning.

När man som forskare fokuserar på en del av ett problem under en begränsad tid är fallstudien lämplig att använda som metod. Vid fallstudier kan flera olika arbetsmetoder användas, vanligast är observationer och intervjuer. Det går även bra att använda andra sätt att samla in data på, man väljer helt enkelt den arbetsmetod som passar bäst för den aktuella studien. Resultatet av en fallstudie går inte att generalisera, vilket ofta påpekas av kritiker till denna metod.²⁹ Då vi valt att granska FöreningsSparbanken ur miljöperspektiv ser vi fallstudien som

²³ Halvorsen, 1992, s. 78.

²⁴ Backman, 1998, s. 31.

²⁵ Halvorsen, 1992, s. 79.

²⁶ Starrin m fl, 1991, s. 9.

²⁷ Alvesson & Sköldberg, 1994, s. 10.

²⁸ Andersen, 1994, s. 73.

²⁹ Bell, 1995, s. 15f.

det bästa verktyget att utföra studien med. Även om det då inte går att dra generella slutsatser av studiens resultat anser vi att studien kan ligga till grund för intressanta jämförelser.

För att verkligen få en förståelse av bankens miljöarbete behövs en personlig kontakt mellan oss och den studerade organisationen. Vi menar att en sådan kontakt bäst sker genom en fokuserad intervju där bankens miljöarbete diskuteras. Av ett antal skäl anser vi att intervjun är den bästa metoden att använda för att få svar på frågor om bankens miljöarbete. Intervjun ger oss bättre och bredare information än vad en enkätundersökning skulle göra, bland annat genom möjligheten att ställa följdfrågor. Vi har samtidigt kontroll över vem det är som svarar på våra frågor, vilket man inte alltid har vid en enkätundersökning. Att använda sig av intervjumetoden leder också till att vi slipper problem med för låg svarsfrekvens.³⁰

För att få en insyn i bankvärlden, speciellt dess syn på miljöfrågor har vi gjort en studie av den litteraturen inom detta område. Vi anser att denna är en viktig del av arbetet då den ger en förståelse av den historiska utveckling som har lett fram till dagens situation. Denna förståelse ligger i sin tur delvis till grund för de frågor vi har valt att ställa vid vår intervju. Vi anser vidare att det är viktigt att i uppsatsen kunna redogöra för den bakgrund som tidigare litteratur ger för att läsaren skall få en så komplett bild av detta ämnesområde som möjligt.

2.3 Datainsamling

Den information som samlas in och som utgör grunden för studien brukar kallas för data. Det finns olika sorters data och man brukar skilja mellan primärdata och sekundärdata. Ny information som forskaren själv samlar in genom exempelvis intervjuer eller observationer kallas för primärdata. Sekundärdata är information som samlats in av andra och som redan föreligger i en eller annan form.³¹ Vi har använt båda typerna av data i vårt arbete. Intervjun vi genomförde gav oss primärdata och litteraturstudien har bidragit med information av sekundär karaktär.

Insamlandet av litteratur har skett under hela arbetets gång. Först började vi söka efter material via databaserna Libris, AffärsData och Book-it. De sökord vi använde oss av var bland annat miljöfonder, hållbar utveckling, banker och miljö samt finansmarknaden och miljö. Sedan sökte vi efter litteratur via Sunets hemsida på Internet, där det finns en sökmotor för datakommunikation mellan Sveriges alla högskolor och universitet. De rapporter, avhandlingar och uppsatser vi fann vara av intresse där beställde vi från respektive högskola eller universitet som ansvarade för dessa. Vidare sökte vi information på regeringens och FN:s hemsida och beställde det som föll inom ramen för vårt uppsatsämne. Vi har även tagit del av uppsatser rörande vårt ämnesområde skrivna av studenter på Ekologisk ekonomiprogrammet och använt oss av litteratur som dessa hänvisar till. Litteratur från kurser inom samma program har likaså kommit väl till pass.

Fallstudien har baserats dels på utskickat, skriftligt informationsmaterial som FöreningsSparbanken själv utarbetat och dels på den intervju vi genomförde med den berörda bankens miljösamordnare.

³⁰ Frankfort-Nachmias & Nachmias, 1996, s. 234.

³¹ Halvorsen, 1992, s. 72.

2.4 Urvalsmetod

Valet av studieobjekt för fallstudien har styrts av en rad olika faktorer. Den främsta orsaken till att valet föll på FöreningsSparbanken är att denna bank gör anspråk på att ha kommit längst i arbetet med miljöfrågor av de betydande bankerna på den svenska finansmarknaden. Andra faktorer som legat till grund för vårt val av studieobjekt är att det finns litteratur som behandlar FöreningsSparbankens miljöarbete och att det är denna banks miljöarbete som har uppmärksammats mest av media.

Författarnas roll vid valet av intervjuobjekt har varit av ringa betydelse. Istället har ansvariga på FöreningsSparbanken till stor del bestämt intervjupersonen. Vi tog kontakt med banken genom att skicka e-mail till den person som ansvarar för företagets hemsida. Vårt meddelande vidarebefordrades till bankens informationsavdelning som i sin tur skickade e-målet vidare till miljösamordnaren på företaget. I meddelandet redogjorde vi för uppsatsens syfte och att vi var intresserade av att genomföra en intervju med en anställd som var väl insatt i bankens miljöarbete. Miljösamordnaren, Britt-Marie Lundh, meddelade oss att hon var den person som var mest lämpad för detta ändamål då hon har det övergripande ansvaret för FöreningsSparbankens miljöarbete.

2.5 Undersökningsmetodik

Vid en intervju önskar intervjuaren skaffa sig information från den intervjuade, respondenten. Det är intervjuaren som styr denna kommunikationsprocess och kan till sin hjälp använda sig av olika hjälpmedel, t ex bandspelare, intervjuguide och frågeförteckningar.³² Det finns olika sorters intervjumetoder och vi har valt att använda oss av en fokuserad intervju. Trots att detta är en strukturerad intervjumetod ger den respondenten stora möjligheter att uttrycka sig fritt inom ramen för de frågor som ställs. Det som bland annat kännetecknar den fokuserade intervjun är att den baseras på en intervjuguide där frågorna utgår ifrån intervjuarens teorier inom det studerade området och att den intervjuade personen är väl insatt i det studerade ämnesområdet.³³

Intervjun med FöreningsSparbankens miljösamordnare Britt-Marie Lundh utfördes på företagets huvudkontor i Stockholm. Lundh, som i grunden är utbildad ekonom, har en lång erfarenhet av bankarbete i olika befattningar bakom sig. Hon började arbeta med miljöfrågorna när dessa aktualiserades i Föreningsbanken. Sedan sammanslagningen mellan Föreningsbanken och Sparbanken arbetar Lundh som miljösamordnare med uppgift att få igång miljöarbetet som en process i den nuvarande FöreningsSparbankskoncernen.

Genomförandet av intervjun tog plats i ett konferensrum där vi satt avskilt utan att störas av omgivningen. Vi började med att presentera oss och att berätta om vår utbildning. Sedan startade vi intervjun som varade i omkring två timmar. Vi använde oss av två olika sorters hjälpmedel, nämligen bandspelare och intervjuguide. Vårt intervjuobjekt fick chans att ta del av intervjuguiden innan intervjutillfället då vi skickade den till vederbörande en dag i förväg. Intervjuguiden följdes genomgående under intervjun samtidigt som vi ställde följdfrågor och förde anteckningar. Efter intervjutillfället skrev vi ut den data som fanns på bandspelaren för att kunna använda oss av denna i arbetet.

³² Andersen, 1994, s. 80.

³³ Frankfurt-Nachmias & Nachmias, 1996, s. 234.

2.6 Källkritik

Författarna har, efter nästan tre år på programmet för ekologisk ekonomi, utvecklat ett kritiskt förhållningssätt. Detta är mycket viktigt när man utför ett vetenskapligt arbete då det gäller att kunna sälla bort data som är otydliga eller mindre sanningsenliga. Vi menar att data aldrig kan vara helt neutrala utan att utredarnas tolkning av den insamlade datan sker utifrån en subjektiv grund. Redan valet av informationskällor och tolkningen av datan präglas av författarnas värderingar och erfarenheter. Det är därför viktigt att som utredare vara medveten om och ha en öppenhet gentemot detta för att skapa så goda förutsättningar som möjligt för en neutral forskning.³⁴

Vi är medvetna om att det kan riktas viss kritik mot den litteratur som använts i arbetet. Miljöarbetet inom banksektorn är ett relativt nytt fenomen och därmed finns det inte så många vetenskapliga arbeten på området. Detta har inneburit en begränsning för oss då vi inte kunnat välja bort några arbeten utan vi har i stort sätt varit tvungna att använda oss av alla vetenskapliga arbeten som gjorts på området. Den litteraturstudie vi genomfört har resulterat i data av sekundär karaktär. Vi är medvetna om att data av denna karaktär ställer höga krav på utredarna eftersom det är uppgifter som ursprungligen kommer från en annan källa som återges.³⁵

Den intervjun som vi utförde har bidragit till att vi också använt oss av primärdata i arbetet med uppsatsen. Data av detta slag anses ofta ha högre trovärdighet hos läsaren, vilket medför höga krav på att författarna återger respondentens uppgifter i så exakt form som möjligt. Vi är också medvetna om att den information som intervjuobjektet lämnade ut om den egna verksamheten kan ha varit begränsad i viss utsträckning. Detta kan bero på att man inte vill riskera att viss information om den egna verksamheten kommer ut till konkurrenter eller till allmänheten. Respondentens intresse för de frågor som utredarna ställer har också stor betydelse för utgången av uppsatsen.³⁶ Då vår intervjuperson, FöreningsSparbankens miljösamordnare Britt-Marie Lundh, var mycket entusiastisk vid intervjutillfället och visade stort intresse för våra frågeställningar anser vi att den data intervjun genererade påverkade uppsatsen i positiv riktning.

2.7 Metodkritik

Det finns många metoder att arbeta utifrån vid ett vetenskapligt arbete. Oavsett vilken metod som används kommer studien aldrig att kunna beskrivas som objektiv eller värdeneutral. Vi valde att arbeta utifrån en kvalitativ metod eftersom det lämpar sig bäst då vår studie är inriktad på att kritiskt granska en specifik banks miljöarbete. Den kvalitativa metoden kan beskrivas som öppen och flexibel varför vi anser att den kan ge en heltäckande bild av bankens miljöarbete. Om vi istället använt oss av en annan metod skulle detta troligen gett ett annat resultat av arbetet i jämförelse med vad som erhålls genom användandet av nuvarande metod.³⁷

³⁴ Thurén, 1998, s. 41f.

³⁵ Halvorsen, 1992, s. 72.

³⁶ Andersen, 1994, s. 80ff.

³⁷ Halvorsen, 1992, s. 79.

Det är viktigt att man som forskare beaktar undersökningens reliabilitet och validitet för att den ska få vetenskaplig status. Med *reliabilitet* menas studiens tillförlitlighet. Hög reliabilitet innebär att mätningarna är pålitliga, exempelvis att urvalet av intervjupersoner är representativt. Graden av reliabilitet i en kvalitativ studie avgörs till stor del av om det som undersöks skildras utifrån flera olika aspekter till grund för ett helhetsperspektiv.³⁸ Vi anser att urvalet av intervjuobjekt och litteratur uppfyller kravet på reliabilitet. Britt-Marie Lundh som vi intervjuade är den som är bäst insatt i bankens miljöarbete då hon har en överblick över hela organisationens miljöarbete. Den litteratur vi använt oss av ger en mångsidig bild av det miljöarbete som försiggår på den svenska bankmarknaden. Utifrån detta urval anser vi att studien är både representativ och helhetsbelysande för det miljöarbete som sker på de största bankerna på den svenska marknaden.

Validitet, som går att översätta med giltighet eller relevans, innebär att forskaren har studerat det som avsågs i syftet och ingenting annat.³⁹ Författarna anser sig ha studerat det som avsågs i uppsatsens syfte och ingenting utöver detta.

Till sist vill vi påpeka att vårt examensarbete är utfört utan uppdragsgivare och utan ekonomisk ersättning. Vi anser därmed att vi inte har en påverkande faktor som är belastande för arbetets utgång. Arbetet är med andra ord värderingsfritt så till vida att det inte finns någon möjlighet för externa intressenter att tillrättalägga utgången av studien.

³⁸ Halvorsen, 1992, s. 42.

³⁹ Thurén, 1998, s. 22.

3. Teori

I vårt arbete har vi använt oss av två olika teorier för att beskriva den studerade organisationen. Ekologisk ekonomi har bl.a. varit nyttig i arbetet med att studera och beskriva bankens syn på ekonomi, om den är reduktionistisk eller holistisk. Strategibegreppet har hjälpt oss att beskriva bankernas miljöarbete, dels ur ett historiskt perspektiv och dels hur det ser ut i dagsläget.

Vad är då en teori för något? En teori är något som kan användas vid mer än ett tillfälle och ska vara av ett allmänt intresse och kunna användas av flera. För att något ska vara en teori måste det vara något som har en viss grad av intresse för vetenskapsmän i allmänhet eller för vetenskapsmän på ett visst område. Med andra ord kan man säga att vad som är en teori och vad som inte är det är en social och institutionell fråga. Vad som dock går att säga om en teori är att den genom en uppsättning av påståenden försöker beskriva och förtydliga verkligheten.⁴⁰

3.1 Teoretisk referensram

3.1.1 Ekologisk ekonomi

Dagens miljöproblem är komplexa och innehåller såväl sociala och ekologiska som monetära faktorer. För att ta tag i miljöproblemen behövs därmed teorier som hanterar dessa faktorer och som med ett flerdimensionellt synsätt påvisar och öppet redovisar alla delar av miljöproblemen. En sådan teori är den institutionella ekonomin som karaktäriseras av dess flerdimensionella och holistiska synsätt. I denna teori beaktas inte bara traditionellt ekonomiskt tänkande utan, för att skapa ett bredare förhållningssätt till verkligheten, flera andra vetenskaper såsom biologi, ekologi och samhällsvetenskap.⁴¹

Detta uppsatsarbete, som ska resultera i en kandidatexamen i företagsekonomi med inriktning mot ekologisk ekonomi för författarna, ingår som en avslutande kurs för tredjeårsstudenter på Ekologisk ekonomiprogrammet. Vi har fått vår teoretiska referensram genom att ha studerat på Ekologisk ekonomiprogrammet sedan hösten 1997. Detta är en tvärvetenskaplig utbildning som startades 1995 med syftet att ge alternativa angreppssätt till miljö- och ekonomifrågor.

Ekologisk ekonomi är en del av den institutionella teorin. Till skillnad från den neoklassiska teorin är det en gränsöverskridande teori som betonar att det inte finns en enda lösning som är den absoluta sanningen. Istället förespråkas vikten av pluralism och disaggregering. Den neoklassiska teorin däremot, som är den dominerande ekonomiska teorin i samhället, har ett reduktionistiskt förhållningssätt och aggregerar alla faktorer till ett monetärt värde. Människosynen inom ekologisk ekonomi skiljer sig vidare från neoklassikernas. Inom ekologisk ekonomi är människan en politisk, komplex, både rationell och irrationell individ och kallas för Political Economic Person till skillnad mot neoklassikernas Economic Man som är en rationell och nyttomaximerande varelse som ständigt gör det bästa valet, sett ur ekonomiska aspekter. Inom den neoklassiska teorin räknas miljöproblem som externa och vars kostnader marknadsaktörerna bör stå för. Den neoklassiska teorin ger enkla och ensidiga svar eftersom dess metod är endimensionell, vilket leder till en förenklad beslutsprocess där

⁴⁰ Andersen, 1994.

⁴¹ Söderbaum, 2000.

risken för felaktiga beslut är stor. Detta är en teori som inte är lämpad för att konstruktivt angripa miljöproblem som oftast är av komplex natur. Att använda sig av ekologisk ekonomi som teoretisk referensram kan göra att beslutsprocessen tar lite längre tid och blir svårare för beslutsfattarna, men fördelarna är att demokratin i beslutsprocessen säkras och att risken för felaktiga beslut reduceras. För att åskådliggöra skillnaderna mellan den neoklassiska teorin och ekologiska ekonomin ytterligare presenteras dessa i nedanstående figur.⁴²

Tabell 1: Jämförelse mellan ekologisk ekonomi och neoklassisk teori

Jämförelse kriterier	Ekologisk ekonomi	Neoklassisk teori
Sätt att se på ekonomi	Helhetssyn o. värderingsmässig öppenhet	Monetär reduktionism dvs. allt uttrycks i monetära termer
Sätt att se på människan	Reflekterande, irrationell	Mekanisk, rationell
Sätt att se på beslutsunderlag	Disaggregering som huvudidé dvs. identifiering av olika typer av effekter, såväl monetära som icke-monetära	Aggregering som huvudidé dvs. reducering av olika typer av effekter till ett monetärt mått
Sätt att se på andra vetenskaper	Vetenskaplig och ideologisk öppenhet	Vetenskaplig och ideologisk slutenhet
Sätt att se på organisationer t.ex. företag	Politiska aktörer med socialt och ekologiskt ansvar	Icke-politiska aktörer med ansvar enbart gentemot huvudmannen

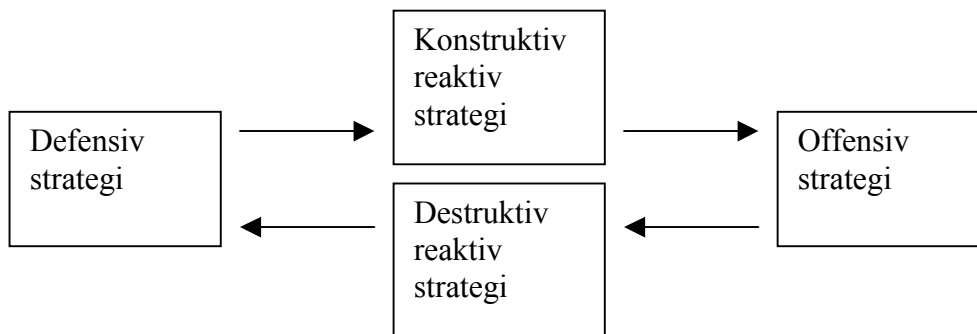
Källa: Egen bearbetning av Söderbaum, 1993.

Utifrån den ekologiska ekonomins teorier kan vi i studien av FöreningsSparbanken diskutera frågor som ekonomisyn, värderingar och demokrati. Den ekologiska ekonomin fungerar därmed som en referensram att jämföra banken mot.

⁴² Söderbaum, 2000.

3.1.2 Miljöstrategi

När man studerar ett företags miljöarbete är det naturligt att tala om företagets strategi på området. I litteraturen finns ett antal olika beskrivningar av hur ett företags miljöstrategi kan uttolkas ur dess handlande. Nyström och Liljedahl använder sig i boken "Miljömanagement-guld och gröna skogar?" av en strategimodell för att studera vad ett företag har gjort på miljöområdet. I sin analys av företag skiljer de på tre olika strategityper; defensiva, reaktiva och offensiva. Med hjälp av dessa tre strategier kan man dels klassificera företagets nuvarande miljöstrategi och dels beskriva hur företagets miljöarbete har förändrats över tiden.⁴³

Figur 2: Miljöstrategier

Källa: Egen bearbetning av Nyström och Liljedahl, 1998, s.126.

Ett företag med en defensiv strategi på miljöområdet försöker undvika förändringar. Det defensiva företaget satsar istället på att utveckla den kunskap och det sortiment som företaget redan har. Dessa företag kännetecknas av en liten vilja till innovationer, vilket gör att sannolikheten att företaget utvecklar radikalt nya produkter är liten.⁴⁴

Det offensiva företaget kännetecknas av en innovativ och nyskapande företagaranda. Ett offensivt företag strävar efter att ligga i utvecklingens framkant och därigenom vinna de fördelar som ett marknadsledande företag får.⁴⁵

Ett företag med en reaktiv strategi anpassar sig kontinuerligt till de förutsättningar som råder på marknaden. Nyström och Liljedahl ser denna typ av strategi som en övergångsfas mellan en mer defensiv strategi till en mer offensiv eller tvärtom.⁴⁶

Utifrån dessa tre strategityper har vi i vårt arbete klassificerat FöreningsSparbankens nuvarande strategi på miljöområdet samt beskrivit hur dess strategi på miljöområdet har förändrats sedan miljö fördes upp på bankens agenda. Vi ser därmed strategibegreppet och den klassificeringsmodell som beskrivs ovan som ett verktyg för att beskriva bankens miljöarbete med inom området vedertagna begrepp.

⁴³ Nyström och Liljedahl, 1998, s. 125f.

⁴⁴ Ibid

⁴⁵ Ibid

⁴⁶ Ibid

4. Litteraturstudie

I detta kapitel presenteras ett antal korta referat av den litteratur som vi anser vara central inom det ämnesområde som behandlas i uppsatsen. Författarna vill med referaten hjälpa läsaren till en ökad förståelse av ämnesområdet. Referaten är samtidigt tänkta att ge läsaren en vägledning till egna studier på området.

4.1 Rönnerberg och Nyström

Mot bakgrund av det ökade miljöintresset i samhället i stort vill Fredrik Rönnerberg och Harry Nyström som författat rapporten ”Miljöstrategier i den finansiella sektorn – de svenska bankernas miljöarbete”⁴⁷ undersöka hur den finansiella sektorn har bemött detta. Vidare försöker man kartlägga de finansiella företagens strategier på miljöområdet. Rapporten bygger bland annat på intervjuer med ansvariga för miljöfrågor inom svenska banker och fondbolag. Författarna har koncentrerat arbetet kring fyra studieområden; synsätt på miljöfrågorna, organisering av miljöarbetet, miljökompetens i företaget samt marknadsagerande, det vill säga nya miljötjänster, produkter och nya rutiner.

En av de slutsatser författarna kommer fram till är att bankerna först och främst anser att miljöfrågorna påverkar den interna kontorsverksamheten, undantaget FöreningsSparbanken vars strategi redan från början var att integrera miljöfrågorna i affärsverksamheten. De områden som prioriteras i företagens miljöarbete är den interna verksamheten samt integrering av miljöanalys vid kreditgivning. Författarna av rapporten beskriver bankernas attityd till miljöfrågorna som överlag mycket försiktig. De två viktigaste orsakerna till detta anser man vara att bankerna är rädda för att av media eller miljöorganisationer bli anklagade för att inte angripa miljöfrågorna på rätt sätt samt att miljö betraktas som ett mycket komplext område och osäkerhet finns för hur banken bäst kan bidra genom eget miljöarbete.

4.2 Rosenqvist

I magisteruppsatsen ”Miljöaspekter inom fond- och finansförvaltning”⁴⁸ presenterar Jan Rosenqvist resultatet av sin undersökning om hur miljöaspekter kan bidra och påverka den traditionella fond- och finansförvaltningen. Undersökningen bygger till stor del på de intervjuer som författaren utfört med företrädare för företag på den svenska finansmarknaden.

Rosenqvist beskriver i uppsatsen tre olika miljöanalysmetoder som används av den finansiella sektorn i dagsläget. Utifrån dessa tre diskuterar författaren de olika strategier fondbolagen uppvisar på miljöområdet. De olika analysmetoderna relateras också till den teori som finns på området.

Även Rosenqvist beskriver i sina slutsatser den osäkerhet som finns om hur miljöfrågorna bäst skall behandlas av den finansiella sektorn. Han anser dock att det vid tidpunkten för studien (1996) gick att skönja ett ökat tryck på de finansiella aktörerna att börja beakta miljöfaktorer i sin verksamhet. Han anser också att man vid denna tidpunkt kunde ana en strategiförändring i den finansiella sektorn gentemot miljöfrågor, från defensiv till mer

⁴⁷ Rönnerberg & Nyström, 1998.

⁴⁸ Rosenqvist, 1996.

opportunistisk. Den framtidsbild som flertalet av respondenterna i Rosenqvists arbete ger är att användningen av miljöanalyser i fond- och finansförvaltning kommer att vara en marginell företeelse som endast används av ett fåtal och då i samband med så kallade nischprodukter som till exempel miljöfonder.

4.3 Miljöinformationsutredningen

På uppdrag av regeringen tillsattes under 1996 en utredning med uppgift att studera möjligheterna att sammanställa och analysera företags miljöinformation. Uppdraget resulterade i ett betänkande av Miljöinformationsutredningen med titeln ”Förbättrad miljöinformation”⁴⁹. Utredningens syfte var bland annat att underlätta bankernas bedömning av företags miljöarbete vid kreditprövning och kapitalplacering. De finansiella aktörernas behov av en central miljöinformationsdatabas diskuteras i utredningen. Den slutsats man kommer fram till på detta område är att miljöinformationen som efterfrågas skiljer sig så pass mycket åt, beroende på de enskilda finansiella aktörernas intressen och verksamheter, att en gemensam databas med miljöinformation inte är intressant för den finansiella sektorn. Miljöinformationsutredningen drar också slutsatsen att företags miljöinformation måste vara baserad på faktauppgifter som är verifierbara och jämförbara mellan olika företag och branscher. Dessutom påpekar Miljöinformationsutredningen att det föreligger ett behov av grundläggande naturvetenskapliga kunskaper inom den finansiella sektorn då synsättet i dagsläget är alltför snävt i samband med den ekonomiska analysen av företagens miljöarbete.

4.4 Lundgren

Bankerna har länge betraktat miljöfrågorna som irrelevanta då de inte har någon fysisk tillverkning. Under 1995 ägde dock en förändring rum på detta område. Miljöbegreppet började istället ses som en fråga om lönsamhet och där det gäller att inte tappa allmänhetens förtroende. Bankerna började utbilda sin personal, utarbeta miljöpolicyer, miljöanpassa kontorsverksamheten samt utveckla miljökriterier vid kreditprövning och miljöprodukter. Innan 1995 fanns det ingen svensk bank som arbetade efter någon uttalad miljöpolicy eller betraktade miljö som en affärsangelägenhet. I sin doktorsavhandling, ”Bankens natur – miljöfrågans genomslag i svenska banker”⁵⁰, behandlar Maths Lundgren frågan om hur denna omsvängning blev möjlig. Författaren har valt att fokusera på en bank, nämligen tidigare Föreningsbanken och nuvarande FöreningsSparbanken, i sin genomgång av de svenska bankernas miljöarbete. Den slutsats Lundgren drar är att eftersom miljöfrågorna var institutionaliserade redan 1995 i det svenska samhället och i stor utsträckning även inom näringslivet, var det ganska självklart att miljöfrågorna fick utrymme också inom den svenska banksektorn. För att övertyga bankpersonalen om miljöns betydelse, som de tidigare motsatt sig, har man, enligt författaren, från ledningens sida använt sig av begrepp som är väl igenkännbara inom bankvärlden. Lundgren menar att miljöfrågorna inte implementerades i första hand för naturmiljöns skull utan att miljöhänsynstagandet uppmärksammades och legitimerades genom att bankledningen tryckte på de affärsmöjligheter såsom riskminimering, kostnadsminskningar och lönsamhet som detta innebar för banken.

⁴⁹ SOU 1997:4.

⁵⁰ Lundgren, 1999.

5. Banker och miljö

Detta kapitel baseras på den litteraturstudie som författarna gjort inom ämnesområdet. Med hjälp av denna anser vi oss kunna ge en god bild av de svenska bankernas miljöarbete.

5.1 Vad kännetecknar en bank?

Bankerna är en viktig del av den moderna ekonomin och därigenom av samhället i stort. Privatkunder bistås av banken med betalningsförmedling, valutaväxling, långivning, pensionssparande och så vidare. Bankerna bistår företag med finansiering av rörelse- och riskkapital, betalningsförmedling och kapitalförvaltning.⁵¹ Man bör dock inte luras att tro att detta är någon ideell verksamhet som banken bedriver utan de ägnar sig, precis som de flesta andra aktörer i näringslivet, åt affärer i vinstsyfte. Av bankens verksamhet följer att den egentligen inte har någon direkt miljöpåverkan. Den miljöpåverkan man kan tillskriva banken är av indirekt karaktär och då främst vid kreditgivning.⁵²

En förenklad beskrivning av bankens verksamhet är att den tar risker, ger krediter, och tar betalt för detta i form av ränta. Vid kreditgivning är det en viktig uppgift för banken att bedöma betalningsförmåga och alla faktorer som kan påverka denna.⁵³ Bankverksamhet handlar därav till stor del om riskminimering. Detta görs genom att riskerna sprids över en större mängd engagemang. Bankens många engagemang gör att pengarna som flödar genom den anonymiseras, det vill säga att det vid utlåning inte går att säga vart pengarna kommer ifrån samt att det vid inlåning inte går att säga vart pengarna kommer att gå. När kapital på något sätt kommer in i banken dematerialiseras dessa till anonyma ettor och nollor i en databas.⁵⁴

Som svar på den fråga som ställs i rubriken kan man utifrån ovanstående beskrivning säga att en bank är en verksamhet som i syfte att tjäna pengar bistår privatpersoner och företag med kapital och andra finansiella produkter. För det risktagande som detta innebär tar banken betalt. Viktigt att notera i sammanhanget är den dematerialisering och anonymisering av de monetära flödena som banken innebär.

5.2 Miljöns inträde i bankvärlden

Länge har intresset för miljöfrågor inom det svenska bankväsendet varit vagt. Det är först på senare år som miljö kommit upp på svenska bankers agendor. Inom banksektorn i andra länder kom miljöarbetet igång några år tidigare. Inom andra sektorer såsom tillverkande industri och konsumentnära varuhandelsföretag startade miljöarbetet ännu tidigare.⁵⁵

Det första miljöarbetet bland utländska banker startade i slutet av 1980-talet. Det var främst i England, Tyskland, Österrike och Schweiz som arbetet drogs igång. Miljöfrågorna fick viss uppmärksamhet bland ett fåtal banker, och var vid denna tidpunkt ett tämligen begränsat

⁵¹ Lundgren, 1999, s. 12.

⁵² Ibid, s. 50.

⁵³ Rönnberg & Nyström, 1998, s. 35.

⁵⁴ Lundgren, 1999, s. 53.

⁵⁵ Ibid, s. 65.

fenomen. Under FN:s konferens om miljö och utveckling i Rio de Janeiro 1992 beslöt ett antal banker att gå samman och underteckna ett policydokument om miljö. Dokumentet som ses som en milstolpe i sammanhanget banker och miljö stöds av UNEP (United Nations Environmental Program) och går under namnet ”Statement on Banking and the Environment” men kallas i dagligt tal för UNEP-dokumentet. Konferensens centrala tema var hållbar utveckling och policydokumentet, som är allmänt hållet, har starka kopplingar till detta begrepp. Ingen svensk bank signerade dokumentet till en början. På senare år har dock flera svenska banker undertecknat UNEP-dokumentet.⁵⁶ UNEP beskrivs mer ingående under rubriken 5.6 Samarbeten inom banksektorn.

Fortfarande vid mitten av 1990-talet var det få banker runt om i världen som kopplade samman den egna verksamheten och miljö. Det var vid den här tidpunkten som svenska banker först började vakna till liv och uppmärksamma miljöfrågorna. Bankerna antog miljöpolicyer, utbildade personal i miljöfrågor, formulerade interna miljöplaner, försökte finna nya produkter och tjänster med miljörelation samt började utveckla miljöanalyser för kreditärenden. Innan 1995 hade ingen svensk bank någon uttalad miljöpolicy eller insikt i miljöns betydelse som affärsangelägenhet.⁵⁷

Det finns dock ett fåtal exempel på tidigare miljötankande inom den finansiella sektorn. Bland annat startades ett miljökonto 1988 av dåvarande Föreningsbanken. Man ville tydliggöra vart kundens insatta pengar tog vägen och garanterade att pengarna gick till ”miljövänliga” verksamheter. Miljökontots ränta var något lägre än hos vanliga konton och det motiverades med att det krävdes mer administrativt arbete med ett sådant konto. Kontot blev inte någon succé bland bankens kunder och förde en tynande tillvaro innan det efter några år plockades bort från produktsortimentet. Den första miljöfonden, som var av ideell karaktär, lanserades redan 1984 av Banco Fonder. I början av 1990-talet startade SE-Banken och försäkringsbolaget Wasa miljöteknikfonder som till en början fick stor uppmärksamhet.⁵⁸ Numera erbjuder flera fondbolag sina kunder någon form av miljöfonder. Sparandet i miljöfonder utgör dock endast 0,39 procent av det totala fondsparandet i Sverige⁵⁹. Miljöfonder tas upp mer ingående under rubriken 5.5 Externt miljöarbete.

Under 1994 startade Banco Fonder ett samarbete med miljöorganisationen Det Naturliga Steget och året därpå inledde Wasa ett liknande samarbete. Banco Fonders miljöfond placeras i de företag som Det Naturliga Steget har på sin så kallade ”topplista” där företagen utvärderats efter olika miljökriterier. De företag som finns på topplistan bedömer Det Naturliga Steget ha de bästa förutsättningarna för att klara sig i ett framtida samhälle där miljöorganisationen tror miljöfrågorna får ökad betydelse. Samarbetet mellan Wasa och Det Naturliga Steget har resulterat i att miljöorganisationen har genomfört en miljöutbildning där samtliga anställda deltog.⁶⁰ Det är på dessa två områden som miljöarbetet inom den svenska bankvärlden, från mitten av 1990-talet och fram till idag, har bedrivits. Några andra miljörelaterade produkter eller tjänster än miljöfonder och intern miljöutbildning av personalen förekommer i stort sett inte. Det förekommer dock en utveckling av nya produkter och tjänster med ett visst miljöinslag. Bankerna vill framhålla att utvecklingen av Internettjänster är resursbesparande åtgärder och därmed ingår i företagens miljöambitioner.

⁵⁶ Lundgren, 1999, s. 65f.

⁵⁷ Ibid, s. 68.

⁵⁸ Ibid, s. 67f.

⁵⁹ Naturvårdsverket, 2000, s. 11.

⁶⁰ Lundgren, 1999, s. 68.

Flera banker är även intresserade av en utveckling mot integrering av miljöanalyser vid kreditärenden, vilket kan medföra att miljöfrågan blir mer tydlig i deras verksamhet.⁶¹

5.2.1 De svenska bankernas miljöstrategier

Miljöarbetet har tagit sig olika uttryck bland de olika företagen på den svenska bankmarknaden. De bakomliggande orsakerna till miljöarbetet hos de olika bankerna varierar. Gemensamt för alla banker är dock att signaler har kommit från övriga näringslivet. Det är framförallt stora företag som bedriver ett aktivt miljöarbete, där införandet av miljöledningssystem ökat explosionsartat sedan mitten av 1990-talet, som påverkat. Detta har fungerat som en inspirationskälla för bankföretagen och även varnat om att liknande krav kan komma att ställas på deras verksamhet. Dessutom har förra miljöministern Anna Lindhs upprop som gjordes 1995, och som bland annat resulterade i betänkandet av Miljöinformationsutredningen ”Förbättrad miljöinformation”⁶², varit en påtryckande faktor för miljöarbetet i den finansiella sektorn.⁶³

Flertalet svenska banker hävdar att miljöarbetet ger nya affärsmöjligheter och att det är en bidragande faktor till att de själva startat ett miljöarbete. Trots detta kan inte bankerna uppvisa många nya produkter med miljöinnehåll. Förutom ett fåtal mindre viktiga produkter som knappast kan räknas bland produktutbudet är FöreningsSparbankens och SE-Bankens miljöfonder de enda produkterna med miljöinslag som går att finna inom den svenska bankvärlden. De två bankerna är nöjda med det mottagande som miljöfonderna har fått och tror på en positiv framtidsutveckling för dessa. De andra två stora bankerna inom den svenska banksektorn, Merita-Nordbanken och Handelsbanken, är dock av den uppfattningen att utvecklingen av miljöfonderna gått för långsamt och att dessa därför kommer att försvinna i framtiden. Man menar istället att utvecklingen av miljöanalyser för kapitalplacering kommer att leda till att miljöanalyser integreras i all kapitalplacering och därmed skulle det inte finnas någon marknad för miljöfonderna.⁶⁴

Bankernas ambition att kommunicera sitt miljöarbete varierar i hög grad. SE-Banken och Handelsbanken är väldigt försiktiga med att kommunicera sitt miljöarbete till marknaden. Man hänvisar till den komplexitet som råder kring miljöfrågorna och vill inte ta ställning till kontroversiella frågor som kan ifrågasätta bankens trovärdighet. Merita-Nordbanken har nyligen börjat kommunicera sitt miljöarbete. Dock har man inga produkter med miljöinnehåll att marknadsföra utan uppmärksammar istället företagets miljöanpassning av den egna verksamheten. Tidigare Föreningsbanken informerade aktivt om alla delar i sitt miljöarbete och idag är FöreningsSparbanken den bank som tydligast kommunicerar sina ambitioner på miljöområdet.⁶⁵

Motiven bakom bankernas miljöarbete varierar enligt Rönnberg och Nyström. Handelsbanken och Merita-Nordbanken kan sägas ha motivet att stänga ute andra aktörer från att ta sig in på bankmarknaden, medan FöreningsSparbankens däremot är mer inriktat på att differentiera marknaden. SE-Banken kan sägas befinna sig någonstans mitt emellan de ovannämndas

⁶¹ Rönnberg och Nyström, 1998, s. 48.

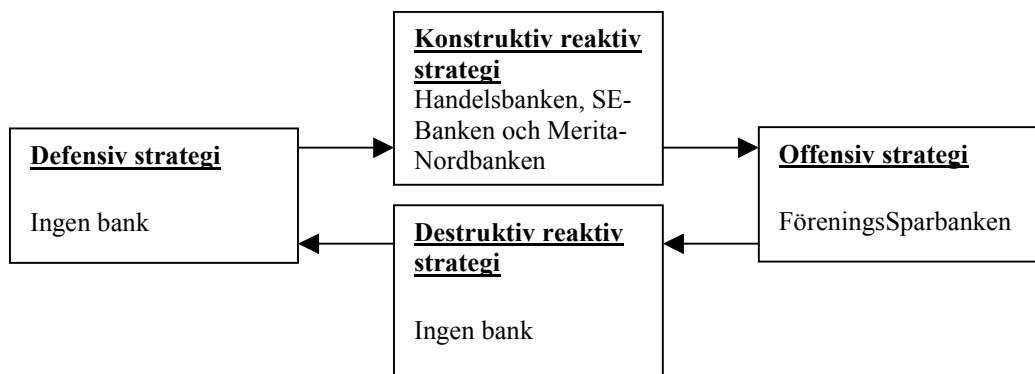
⁶² SOU 1997:4

⁶³ Rönnberg och Nyström, 1998, s. 48f.

⁶⁴ Ibid, s. 48.

⁶⁵ Ibid, s. 49.

positioner.⁶⁶ Inget av företagen kan påstås representera en defensiv strategi på miljöområdet utan bankernas miljöarbete är en reaktion på de marknadssignaler som uppfattats från delar av näringslivet och på de önskemål eller hot som kommit från statens sida. Bankföretagen har anpassat sig till de nya förutsättningarna och koncentrerat sitt miljöarbete till att omfatta den interna verksamheten och i viss utsträckning den externa verksamheten. Mot bakgrund av detta kan bankernas miljöstrategier anses vara av reaktiv karaktär. Det är endast FöreningsSparbanken som kan sägas ha en offensiv miljöstrategi. En offensiv strategi kännetecknas av en innovativ och nyskapande företagsanda samt av en ambition om att ligga i utvecklingens framkant. FöreningsSparbanken försöker utveckla och sälja nya produkter med miljöinnehåll till marknaden och de miljökrav som ställs ses som tänkbara konkurrensfördelar.⁶⁷

Figur 3: Positionering av de svenska bankernas miljöstrategier.
Källa: Egen bearbetning av Nyström och Liljedahl, 1998, s. 126.

Det är övertagandet av Föreningsbankens aktiva miljöarbete vid sammanslagningen med Sparbanken som ligger till grund för FöreningsSparbankens särställning på miljöområdet. Tidigare Föreningsbanken har av tradition hållit en profil som jordbrukets och småföretagens bank och när bankkrisen ebbade ut vid mitten av 1990-talet ville man profilera sig som en ”miljöbank”. Det var ett personligt engagemang från bankledningen som startade utvecklingen och då miljökunskaperna är goda inom jordbrukssektorn fick miljöarbetet snabbt fotfäste inom organisationen. Föreningsbanken försökte tidigt integrera miljöarbetet i hela organisationen och FöreningsSparbanken har idag en mer integrerad organisation av miljöarbetet än någon annan bank i Sverige.⁶⁸

5.3 Syn på miljöfrågor

Synsättet på miljöfrågorna bland bankerna kan i viss utsträckning förklaras av den uppdelning av miljöarbetet som görs. Miljöarbetet berör huvudsakligen tre olika områden av bankernas verksamhet, nämligen den interna verksamheten, utvecklingen av kreditgivning samt nya specialprodukter. Den interna verksamheten innebär allt som har med kontorsarbete att göra. Det kan gälla alltifrån inköp av kontorsmaterial till transporter och service av fastigheter. Alla betydande banker på den svenska marknaden, FöreningsSparbanken, SE-Banken, Handelsbanken och Merita-Nordbanken, arbetar aktivt med att miljöanpassa den interna

⁶⁶ Rönberg och Nyström, 1998, s. 50.

⁶⁷ Ibid, s. 51.

⁶⁸ Lundgren, 1999, s. 62.

verksamheten. Arbetet handlar till stor del om att reducera kostnaderna i driften av den egna verksamheten och är starkt kopplat till bankernas lönsamhet⁶⁹. De flesta bankerna påpekar också att det interna miljöarbetet är en förutsättning för att få trovärdighet i sitt övriga miljöarbete. När miljöfrågor diskuteras inom banksektorn är det framförallt den interna verksamheten som de flesta aktörerna syftar på. Det är också inom detta område som bankerna kommit längst i sitt miljöarbete.⁷⁰

FöreningsSparbankens miljösyn är något bredare jämfört med de övriga bankerna. Banken arbetar utifrån en processsyn och miljöarbetet är tänkt att integreras i företagets huvudprocesser. Dessa är låna-, flytta pengar- samt sparaprocessen, och att integrera miljöarbetet inom hela verksamheten skulle innebära att FöreningsSparbanken betonar miljöfrågornas betydelse i ännu högre grad än sina konkurrenter.⁷¹

Utvecklingen av miljöanalyser vid kreditgivning inom den svenska bankvärlden har framförallt framkallats genom händelser som skett på miljöområdet, som exempelvis olyckan på Hallandsåsen. Flera banker har nu börjat ifrågasätta om de analyserar miljöriskerna tillräckligt inför kreditbeslut.⁷² Mycket av en banks lönsamhet bestäms av hur väl man uppskattar riskerna vid kreditgivning, och på bankerna sker ständigt försök med att förbättra metoderna för kreditbedömning.⁷³ Utvecklingen mot att använda sig av miljöanalyser vid kreditgivning är starkt kopplade till kommersiella intressen då några fall av kreditförluster för bankerna har uppkommit på grund av miljörisiker.⁷⁴ Alla de större nämnda bankerna anser att en lägre miljörisk vid kreditgivning bidrar till en ökad lönsamhet.⁷⁵

Flera banker har sett miljöbegreppet som en chans att kunna profilera sig. Detta gäller framförallt tidigare Föreningsbanken som valde att profilera sig som en "miljöbank". Företaget blev först på bankmarknaden att ta fasta på miljöns betydelse för kunderna och fick stor uppmärksamhet för detta i media. FöreningsSparbanken har fortsatt på samma linje och erbjuder sina kunder en rad olika produkter med miljöinnehåll. Detta är ett sätt att "sticka ut" på marknaden och med den uppmärksamhet som det innebär kunna få konkurrensfördelar.⁷⁶

Synen på miljöarbetet inom banksektorn och även inom hela det svenska näringslivet präglas av öppenhet. Det finns stora möjligheter att utbyta erfarenheter inom bland annat Svenska Bankföreningen, Sveriges Finansanalytikers Förening och även inom ramen för andra instanser inom näringslivet.⁷⁷ Alla betydande banker har utformat en miljöpolicy att arbeta efter. FöreningsSparbanken författar sedan 1996 årligen, som enda svenska bank, en miljöredovisning. Det går också att finna texter relaterade till miljöfrågor i FöreningsSparbankens, Handelsbankens och SE-Bankens årsredovisningar.⁷⁸

Miljösynen bland bankerna är, som nämnts ovan, starkt kopplad till begreppet lönsamhet. Praktiskt taget alla banker motiverar olika miljöåtgärder ur ett lönsamhetsperspektiv. Huruvida miljöarbetet gynnar naturmiljön eller att det skulle kunna uppskattas av andra

⁶⁹ Lundgren, 1999, s. 127.

⁷⁰ Rönnberg och Nyström, 1998, s. 28f.

⁷¹ Ibid, s. 29f.

⁷² Ibid, s. 29.

⁷³ Lundgren, 1999, s. 129.

⁷⁴ Rönnberg och Nyström, 1998, s. 50.

⁷⁵ Lundgren, 1999, s. 130.

⁷⁶ Ibid, s. 132f.

⁷⁷ Rönnberg och Nyström, 1998, s. 49.

⁷⁸ Ibid, s. 30.

intressenter än aktie- och andelsägare nämns knappt alls.⁷⁹ Bankerna menar på att de har ett begränsat ansvarsområde vad gäller miljön. Eftersom ansvaret är begränsat menar man att även behovet av miljökompetens inom organisationerna är begränsat. Ett vanligt påstående från företrädare för bankerna är att de inte kan eller bör agera miljöexperter. De anser istället att det räcker att ha en ambition att öka den allmänna miljökompetensen inom organisationen för att på så vis kunna ställa rätt frågor vid kreditansökningar.⁸⁰

5.4 Internt miljöarbete

Det är inom den interna verksamheten som miljöarbetet bland bankerna kommit längst. Som tidigare nämnts är det framförallt detta område som de flesta aktörer syftar på när miljöfrågor diskuteras inom den svenska bankvärlden. För Handelsbanken och Merita-Nordbanken har miljöarbetet nästan uteslutande fokuserats på den interna verksamheten. FöreningsSparbankens och SE-Bankens miljöarbete berör likaså den interna verksamheten och dessutom i viss mån den externa verksamheten (se nästa avsnitt 5.5 Externt miljöarbete). Huvuddelen av bankernas interna miljöarbete har omfattat miljöanpassning av kontor och miljöutbildning av anställda.⁸¹

På senare år har det blivit vanligt att företag infört någon form av miljöledningssystem för att underlätta beaktandet av miljöaspekter i den egna verksamheten. I dagsläget finns det ingen svensk bank som infört något miljöledningssystem. FöreningsSparbanken har dock på försök börjat införa ISO 14001 på en del av verksamheten.⁸² De vanligast förekommande miljöledningssystemen inom det svenska näringslivet är ISO 14001 och EMAS. Inom dessa är miljöanpassning av den egna kontorsverksamheten en viktig del och har verkat som en bidragande faktor till att alla de betydande bankerna börjat miljöanpassa sina kontor. Även UNEP-dokumentet, som betonar betydelsen av miljöanpassning av bankernas interna verksamhet och som är undertecknat av SE-Banken, Handelsbanken och FöreningsSparbanken, har fungerat som en bidragande faktor till miljöanpassningen av de svenska bankernas kontorsverksamhet. Utmärkande för miljöanpassningen av kontoren är att material- och energianvändning omfattas.⁸³ Förbättringar sker bland annat genom att hushålla med energi och material, genom återvinning och genom att se över inköp, transporter samt byggnadskonstruktion⁸⁴. Hushållningen med resurser på bankkontoren har sin grund i att det i regel minskar kostnaderna och att det ger legitimitet åt företagets hela miljöarbete.⁸⁵

Bankernas nya hänsynstagande till miljöfrågor har lett till att ny kompetens i viss mån har tillförts. De flesta banktjänstemännen är ekonomer, jurister, samhällsvetare eller utbildade inom banken och saknar all form av miljöutbildning. För att lösa detta problem har alla de betydande bankerna genomfört eller håller på att genomföra omfattande satsningar på utbildning av sin personal i miljöfrågor.⁸⁶ Utbildning har prioriterats av bankerna i deras miljöarbete och bland annat motiverats med att då man arbetar efter en miljöpolicy bör helst alla anställda kunna svara på frågor som rör miljöarbetet. En annan orsak till att bankerna

⁷⁹ Lundgren, 1999, s. 149.

⁸⁰ Rönnberg och Nyström, 1998, s. 49.

⁸¹ Ibid, s. 32.

⁸² FöreningsSparbanken, 2000.

⁸³ Lundgren, 1999, s. 112f.

⁸⁴ Rönnberg och Nyström, 1998, s. 29.

⁸⁵ Lundgren, 1999, s. 113.

⁸⁶ Rönnberg och Nyström, 1998, s. 22.

satsat på att höja miljökompetensen bland personalen har varit att sprida engagemang och stimulera till egna initiativ. Detta kan fungera som en betydande drivkraft för bankernas fortsatta miljöarbete. Bankerna har framförallt använt sig av externa konsulter för att genomföra kompetenshöjningen bland de anställda i miljöfrågor. Både FöreningsSparbanken och SE-Banken har tagit hjälp av miljöorganisationen Det Naturliga Steget för sina utbildningssatsningar. Först har de anställda på chefsnivå fått två dagars utbildning. Som ett andra steg har de två bankernas övriga personal fått sin miljöutbildning genom att ta del av en CD-ROM som utformats av Det Naturliga Steget. Merita-Nordbanken har tagit hjälp av konsultbolaget Dynamo Ecology för att utbilda sina anställda i miljöfrågor, medan Handelsbanken använt sig av material från TCO, NUTEK och Naturvårdsverket i samma syfte. All utbildning har varit av grundläggande karaktär och syftat till att ge ökade kunskaper i miljöfrågor. Viss specialutbildning har genomförts med inköpare och kredithandläggare på de olika bankerna.⁸⁷

Trots bankernas nya miljöhänsyn och satsningar på att öka miljökompetensen bland de anställda har inte miljöarbetet, utöver de direkt miljöansvariga banktjänstemännen, en miljöekonom och en miljöanalytiker på FöreningsSparbanken, lett till några nya befattningar. Detta kan förklaras med bankföretagens ambitioner att integrera miljöfrågorna i den befintliga personalstyrkan. Ingen bank påstår sig heller ha några planer på att anställa personal med speciell miljökompetens. Istället tror man på en fortsättning av internutbildningen av den egna personalen och på att hyra in experthjälp vid behov.⁸⁸

5.5 Externt miljöarbete

Införandet av miljötänkande i bankväsendet har lett till att nya arbetssätt och produkter har tillkommit. Att förena det traditionella banktänkandet med det nya miljötänkandet är dock inget som skett helt utan svårigheter för bankerna. Bankernas produkter är i hög grad immateriella vilket har lett till problem, både för bankkunderna och de anställda, att se en koppling mellan bankens verksamhet och miljöproblemen. Bankernas produkter är också likartade, vilket gör dem svåra att profilera.⁸⁹ Man kan urskilja två olika strategier bland företag som antagit en miljöpolicy. Den ena är att försöka integrera miljötänkandet i all verksamhet och alla produkter. Denna strategi kan också innebära att man avsiktligt försöker undvika att skapa produkter med speciell miljöprofil. Den andra strategin innebär att man skapar produkter med en speciell miljöprofil som adderas till företagets utbud.⁹⁰ Den senare innebär ett mer synligt sätt att visa upp ett miljötänkande och det är, enligt vår tolkning, denna som de svenska bankerna hittills främst använder sig av.

Fonder med miljöprofil finns idag i både SE-Bankens och FöreningsSparbankens fondutbud. Bankerna har i och med dessa lyckats skapa en produkt med en tydlig miljöprofil och de har också tagits väl emot av fondspararna. Miljöfondernas fondförmögenhet har ökat markant sedan de introducerades, de utgör dock fortfarande en liten del av den totala fondmarknaden. Miljöfonderna kan, utifrån placeringsstrategi, delas in i tre olika typer; miljöteknikfonder, hållbara fonder och ideella fonder. Miljöteknikfonder placerar i företag som är verksamma i den så kallade miljötekniksektorn. Dessa fonder har ingen etisk grund utan bygger på en tro om att miljöteknik är en framtida tillväxtbransch. Hållbara fonder är en speciell form av etiska

⁸⁷ Rönneberg och Nyström, 1998, s. 32ff.

⁸⁸ Ibid, s. 35.

⁸⁹ Lundgren, 1999, s. 58f.

⁹⁰ Ibid, s. 115.

fonder där investeringskriterierna är relaterade till miljöfrågor. Vid placeringsval gör man en miljöanalys där det granskade företags verksamhet sätts i relation till begreppet hållbar utveckling eller andra närliggande resonemang. Ideella miljöfonder är fonder som inte nödvändigtvis har några särskilda investeringskriterier vid sidan av den traditionella finansiella analysen. Istället ger fonden en del av fondförmögenheten eller förvaltningsarvodet till ett bestämt ändamål, till exempel Världsnaturfonden eller miljöprojekt i Östersjön.⁹¹

Som en marginell företeelse förekommer även lån, konton och kontokort med grön profil. Marknadsföringen av dessa har från bankernas sida varit näst intill obefintlig vilket kan vara en del av förklaringen till det ringa intresset från kundernas sida.⁹² Att marknadsföra sin miljöansats har för många banker varit mycket problematiskt. Man har å ena sidan en stark vilja att föra ut budskapet om sitt miljöarbete men bankerna är å andra sidan rädda för att en alltför aggressiv marknadsföring skulle leda till kritik från exempelvis miljöorganisationer. Marknadskommunikationen av miljöarbetet har därför varit präglad av försiktighet och de svenska bankerna har i de flesta fall endast använt sig av miljörelaterad reklam i sammanhang som känns naturliga, till exempel vid marknadsföring av miljöfonder. Bankerna har i många fall istället valt att arbeta i det tysta genom bidrag till miljöprojekt för att på så sätt vinna goodwill.⁹³

Miljötänkandet har även inneburit att nya rutiner har införts vid kreditgivning. Alla bankerna i vår studie har insett att miljöfrågorna är viktiga, såväl av ideella skäl som när det gäller finansiella risker, vid kreditgivning vilket har medfört att man har sett över sina kreditgivningsprocesser. Bankerna har upplevt och hanterat införandet av miljöaspekter på olika sätt.

På FöreningsSparbanken pågår ett arbete med att utveckla kreditgivningsprocessen mot att även behandla miljöfrågor. Intresset bland kreditgivarna att samarbeta med miljöanalytiker uppges vara stort. Förhoppningen är att kreditgivarna i framtiden, givet att nyckeltal och bättre information tas fram, själva skall kunna utföra miljöanalyser. Anna Nilsson, miljöanalytiker på FöreningsSparbanken, påpekar dock att kompetensen inom miljöfrågor bland kreditgivarna måste höjas.⁹⁴

Handelsbanken arbetar med att inkludera miljöfrågor i de nuvarande kreditinstruktionerna. Man anser att banken måste ta hänsyn till miljöfrågorna då dessa kan påverka ett företags framtida betalningsförmåga. Målsättningen är att alla kredithandläggare på alla kontor skall kunna bedöma företag utifrån deras miljöaspekter så att onödigt risktagande undviks. Man påpekar samtidigt svårigheten med att hitta fungerande och lätthanterliga verktyg för detta.⁹⁵

SE-banken identifierar miljöfrågorna som viktiga för bankens verksamhet då de kan innebära en affärsmässig risk för banken. Man kan tänka sig att införa miljöbegrepp i den normala kreditprocessen, men anser samtidigt att även det nuvarande systemet har goda möjligheter att identifiera miljörisker. Gösta Bladh, miljöchef på SE-banken, betonar att det inte är bankens uppgift att agera miljöpolis. Analytikernas uppgift är att granska faktorer som kan påverka

⁹¹ Naturvårdsverket, 2000, s. 18ff.

⁹² Lundgren, 1999, s. 118f.

⁹³ Ibid, s. 122ff.

⁹⁴ Rönnberg & Nyström, 1998, s. 46.

⁹⁵ Ibid, s. 47.

den affärsmässiga risken och är denna liten kan inte banken förväntas granska företaget noggrannare.⁹⁶

Riskbedömning i kreditprocessen är en central del av bankens verksamhet. Det handlar om att genom skicklighet kunna undvika finansiella förluster och man kan därför se instruktionerna för kreditgivning som ett viktigt konkurrensmedel för bankerna. Instruktionerna kan till och med ses som ett av bankens viktigaste och hemligaste dokument. Att införa miljöaspekter och kompetens på miljöområdet i kreditgivningsprocessen är därmed en i högsta grad affärsdriven process.⁹⁷

Införandet av miljöaspekter i kreditgivningsprocessen har lett till en ökad efterfrågan på miljörelaterad företagsinformation. Den information som främst efterfrågas är inte värderingar av företag utan faktaupplysningar som ger kreditgivaren möjlighet att själv avgöra hur upplysningarna skall användas.⁹⁸ Mycket av den information som efterfrågas finns redan idag men av olika anledningar är den otillgänglig för kreditgivarna. En av anledningarna till detta är att den i sin nuvarande form, i till exempel miljörapporter, är redovisad på ett sådant sätt att endast en expert på området kan förstå den. Andra problem är att information anpassad för finansiella aktörer i dagsläget inte finns att tillgå samlad på ett ställe, att det inte finns någon standard för hur företagen skall utforma sin miljöinformation, att den information som företagen lämnar mycket sällan kan verifieras på ett tillfredsställande sätt samt att informationen sällan presenteras i sådan form att jämförelser företag emellan är möjlig.⁹⁹

5.6 Samarbeten inom banksektorn

För att förenkla arbetet med miljöfrågor samt skapa en enhetlighet har de svenska bankerna samarbetat med externa konsulter och inom olika branschorganisationer. Man har bland annat arbetat tillsammans med att ta fram gemensamma standards och policys på miljöområdet. En del av bankerna har också använt sig av andra samarbetspartners i sitt miljöarbete. Merita-Nordbanken har till exempel samarbetat med Miljöinstitutet i Lund i arbetet med att ta fram ett utbildningsprogram och miljöanpassa den interna verksamheten. Det sker också ett aktivt utbyte mellan näringslivet och bankerna i miljöfrågor.¹⁰⁰

I arbetet med att föra in miljöaspekter i kreditprocessen har samarbete bland annat skett genom Svenska Bankföreningen som är en branschorganisation för de svenska bankerna. Bankföreningen författade 1996 en promemoria om miljöaspekter att beakta vid kreditgivning. Promemorian var dock inte tänkt som en standard på området utan var mer tänkt att fungera som en utgångspunkt för bankernas vidare arbete. Samtliga svenska banker deltar i det samarbete som sker inom ramen för Svenska Bankföreningen. Enligt Lennart Francke, stf chef för centrala kreditenheten på Handelsbanken, är samarbetet genom bankföreningen det enda man stödjer fullt ut och att man i övriga fall helst litar till den interna kompetensen.¹⁰¹

⁹⁶ Rönnberg & Nyström, 1998, s. 47.

⁹⁷ Lundgren, 1999, s. 120.

⁹⁸ SOU 1997:4, s. 38.

⁹⁹ Ibid, s. 72.

¹⁰⁰ Rönnberg & Nyström, 1998, s. 36.

¹⁰¹ Ibid, s. 37.

Samarbete på miljöområdet sker också genom Sveriges Finansanalytikers Förening som 1996 antog rekommendationer om miljöinformation för finansanalytiker. Rekommendationernas syfte var att uppmärksamma finansanalytikerna på miljöfrågornas vikt. Det var samtidigt ett försöka att påverka företagens miljöinformation så att denna passade finansanalytikernas behov. Samarbetet på miljöområdet inom Sveriges Finansanalytikers Förening är bland annat ett svar på det ökade intresse för miljöfrågor som kapitalförvaltare idag möter.¹⁰²

Under 1999 startades en samarbets- och diskussionsgrupp för miljöanalytiker verksamma i den finansiella sektorn. Detta samarbete startades på initiativ från miljöanalytikerna själva och dess syfte är att vara ett forum där miljöanalytikerna kan dela med sig av sina erfarenheter, diskutera gemensamma frågor samt verka för att miljöinformation av hög kvalité och användbarhet erhålls från företagen. I miljöanalytikergruppen ingår miljöanalytiker från fondbolaget KPA, en miljökonsult från Caring Company, Roburs miljöanalytiker, Det Naturliga Stegets projektledare för Bancos Svenska Miljöfond samt en representant från konsultbolaget Ecobalans.¹⁰³

Förutsättningarna för en stor gemensam databas med miljöinformation från företag tas bland annat upp i SOU 1997:4 från Miljöinformationsutredningen. I denna kommer man som tidigare nämnts fram till att det i dagsläget inte går att motivera en gemensam databas, med statlig inblandning, vare sig av ekonomiska eller miljöpolitiska skäl.¹⁰⁴ Ansvaret för att skapa en gemensam databas för miljöinformation från företag läggs därmed på den finansiella sektorn. Uppbyggnad och underhållande av ett gemensamt informationssystem innebär mycket stora kostnader vilket gör att skapandet av ett sådant troligtvis inte blir aktuellt förrän i framtiden.¹⁰⁵ Skillnader i behoven av information mellan olika yrkesgrupper inom den finansiella sektorn problematiserar samarbetet kring en gemensam databas ytterligare.¹⁰⁶

På det internationella planet antogs 1992 en deklARATION med målsättningen att öka den finansiella sektorns miljöansvar som tidigare nämnts. Deklarationen kom till i samband med miljökonferensen i Rio de Janeiro och stöds av FN-organet UNEP. De banker som skrivit under deklARATIONEN förbinder sig eftersträva olika mål och aktiviteter fördelade på 20 punkter. Åtagandena innefattar bland annat att uppmuntra och influera bankens kunder till att förbättra sitt miljöarbete. Vikten av att integrera miljöfrågorna i den egna verksamheten betonas också i dokumentet samt att bankerna intar ett öppet förhållningssätt gentemot omvärlden. De svenska banker som skrev under deklARATIONEN var Föreningsbanken (numera FöreningsSparbanken), Handelsbanken, SE-Banken och JAK (Jord Arbeta Kapital).¹⁰⁷ Som en följd av att ett flertal studier som visar på ett positivt samband mellan ett företags miljöarbete och dess börsvärde har även övriga banker börjat driva ett miljöarbete som liknar det som deklARATIONEN avser.¹⁰⁸

För att sammanfatta ovanstående kan man säga att samarbete sker på ett antal arenor där aktörer från bankvärlden, men också från övriga samhället, deltar. Att miljöarbetet är en relativt ny fråga för bankerna kan man utläsa av att samarbetet fortfarande gäller tämligen grundläggande frågor som till exempel rutiner vid kreditgivning. När miljöarbetet är fullt

¹⁰² Rönnberg & Nyström, 1998, s. 38.

¹⁰³ Blomberg, 2000, s. 43.

¹⁰⁴ SOU 1997:4, s. 108.

¹⁰⁵ Ibid, s. 106.

¹⁰⁶ Blomberg, 2000, s. 44.

¹⁰⁷ Rönnberg & Nyström, 1998, s. 2.

¹⁰⁸ Blomberg, 2000, s. 3.

integrerat i bankernas verksamhet kan troligtvis samarbetandet även komma att gälla upprättande av en gemensam databas för miljöinformation från företag.

5.7 Framtida utveckling

Miljöfrågorna är, som tidigare nämnts, relativt nya i bankvärlden. En fortsatt utveckling av miljöarbetet är därför att vänta. Den största utvecklingen kommer troligtvis att ske i bankens utåtriktade verksamhet då det följer som ett naturligt steg efter en förankring av det interna miljöarbetet. Med utåtriktad verksamhet menas här till exempel bankens utbud av produkter samt hantering av krediter.

Det finns i dagsläget en önskan från bankerna om att i större utsträckning använda sig av miljöaspekter vid bedömning av företag vid kreditgivning och investering.¹⁰⁹ En ökad inkorporering av miljöaspekter i bankens verksamhet kan i sin tur leda till effekter på bankens utbud av miljörelaterade produkter. När miljö har blivit en naturlig del i bankverksamheten är det möjligt att både bankens och kundernas intresse för särskilda miljöprodukter kommer att minska. Det talas i litteraturen om två möjliga vägar utvecklingen kan ta.

I det första fallet skulle miljörelaterade bankprodukter successivt komma att försvinna i takt med att miljöarbetet alltmer blev en naturlig del av bankens verksamhet. När miljöarbetet är kommunicerat till samhället i övrigt och accepterat av detta minskar intresset och behovet från bankens sida att ha särskilda miljöprodukter.¹¹⁰

Den andra tänkbara vägen utvecklingen kan ta är att miljörelaterade produkter kommer att finnas kvar och innebära en möjlighet för bankerna att ytterligare profilera sig som miljöbank.¹¹¹ Det finns potential för utveckling av nya miljörelaterade produkter som idag inte utnyttjas. Ett utnyttjande av denna potential kan innebära nya affärsmöjligheter samt bidra till en mer positiv bild av banken.¹¹²

Hittills har endast ett litet antal kreditförluster på grund av miljörelaterade händelser skett. Det finns dock mycket som talar för att dessa kan komma att öka i framtiden i takt med den ökade uppmärksamheten som miljöfrågor får i media. Marknadsreaktioner framkallade av miljöinformation kommer troligtvis inte bara bli mer frekventa utan kommer också mer tydligt påverka företagsresultatet. Detta leder i sin tur till ett behov av ökat hänsynstagande till miljöaspekter vid kreditgivning. För att ett sådant skall kunna ske krävs förbättrad administration av miljöinformation från företagen. Det största problemet ligger dock inte i att hantera information om redan inträffade händelser utan i att förutspå vad som kan komma att ske i framtiden. Det senare är näst intill omöjligt vilket gör att man i första hand bör rikta sin energi mot att skapa en databas för den rent faktiska informationen om rådande miljöförhållanden som påverkar företaget.¹¹³ Detta arbete är i dagsläget inte påbörjat utan ligger troligtvis några år in i framtiden, delvis på grund av kostnads- och samordningsproblem.

¹⁰⁹ Naturvårdsverket, 2000, s. 54.

¹¹⁰ Ibid

¹¹¹ Ibid

¹¹² Rönnberg & Nyström, 1998, s. 52.

¹¹³ SOU 1997:4, s. 29.

En utveckling mot att banker skall kunna ställas till ansvar för kredittagares miljöskada är inte helt otänkbar. Faktum är att EU redan 1994 lade fram ett direktivförslag som innebar just detta. Förslaget realiserades dock inte, men ett sådant system finns i USA där ”third party liability” är vedertagen praxis. En utveckling mot detta skulle kräva en förändring av den svenska lagstiftningen då banker i denna ej omfattas av begreppet verksamhetsutövare och därför inte kan betraktas som medansvarig till kredittagares miljöskada.¹¹⁴

I detta kapitel har vi försökt att ge läsaren en förståelse för hur de svenska bankerna arbetar med och ser på miljöfrågorna. En djupare bild av FöreningsSparbankens miljöarbete presenteras i det nästkommande kapitlet.

¹¹⁴ Lundgren, 1999, s. 131.

6. Fallstudie

Detta kapitel baseras dels på en intervju som författarna gjort med FöreningsSparbankens miljösamordnare Britt-Marie Lundh, dels på diverse informationsmaterial rörande FöreningsSparbanken och dess miljöarbete. Med hjälp av de fakta som dessa informationskällor har gett anser vi att kapitlet speglar hur FöreningsSparbanken ser på miljöfrågorna samt hur man hanterat dessa i organisationen.

6.1 FöreningsSparbanken

Dagens FöreningsSparbank är resultatet av den sammanslagning av Föreningsbanken och Sparbanken som skedde 1997. Sammanslagningen var ett sätt att möta den allt hårdare konkurrensen på finansmarknaden. Resultatet av sammanslagningen blev en av Nordens största bankgrupper med cirka 10 000 anställda enbart i Sverige.¹¹⁵

Kännetecknande för FöreningsSparbanken är den lokala förankring som banken har. De cirka 1000 kontor man har över hela landet ger en starkt decentraliserad verksamhet där affärsbesluten sker nära kunden. Att affärsbesluten skall ske nära kunden är en del av bankens affärsidé, vilken också uttalar hänsynstagande till miljön. Bland bankens kunder finns cirka 4,2 miljoner privatpersoner, 230 000 små och medelstora företag samt en stor andel av landets kommuner och landsting.¹¹⁶

Förutom den bankkontorsverksamhet som huvudbolaget FöreningsSparbanken Sverige ägnar sig åt driver FöreningsSparbanken också verksamhet i ett antal dotterbolag. Bland de mer kända är; Spintab som är ett bolåneinstitut, FöreningsSparbanken Finans som arbetar med företagsfinansiering, FöreningsSparbankens Fastighetsbyrå vars verksamhetsområde är fastighetsförmedling samt Robur som är fondförvaltare.¹¹⁷

6.2 Miljöns inträde i FöreningsSparbanken

Föreningsbanken var tidigt ute med att försöka införa ett miljötänkande i organisationen. Som nämntes i föregående kapitel, startade Föreningsbanken ett miljökonto redan 1988. Kontot blev inte någon succé och miljötänkandet fick inte fotfäste i banken. Företrädare för Föreningsbanken menade att tiden inte var mogen för något miljötänkande vid den här tidpunkten.¹¹⁸ Vid mitten av 1990-talet hade det dock skett en förändring och på våren 1995 beslutade bankens ledning att man skulle satsa stort på miljöarbetet. Lundh menar att:

"I Föreningsbanken fanns miljötänkandet som en del i företagskulturen hela tiden, men det bröt ut först 1995 och då väldigt snabbt."¹¹⁹

Det var vid den här tidpunkten som ledningen samlade till presskonferens och sa att banken skulle satsa stort på miljöarbetet. Föreningsbanken fick också stort utrymme i pressen när man

¹¹⁵ FöreningsSparbankens hemsida, 2000-05-18

¹¹⁶ Ibid

¹¹⁷ FöreningsSparbanken, 2000.

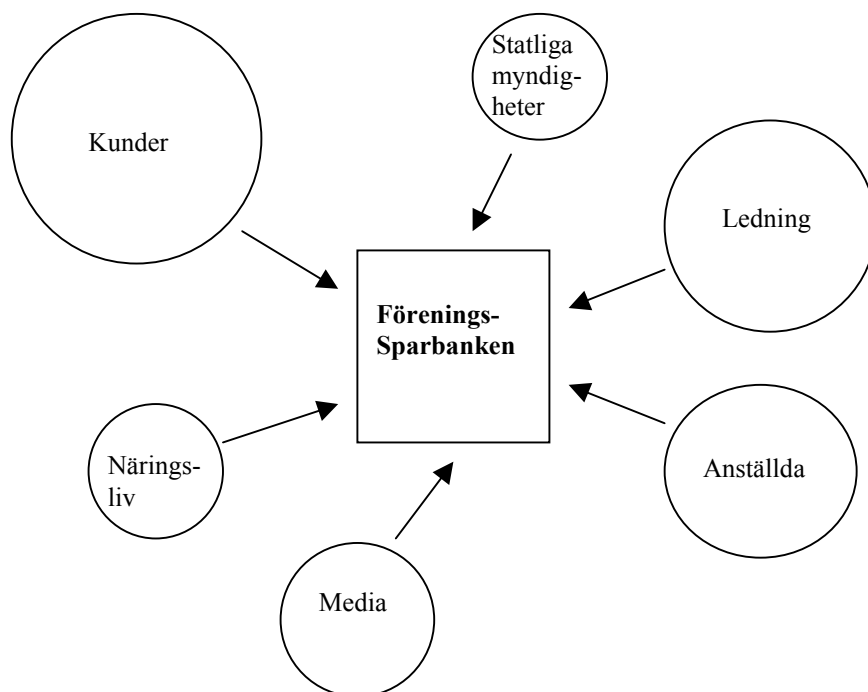
¹¹⁸ Lundgren, 1999, s. 78ff.

¹¹⁹ Lundh, personlig intervju, 2000-05-12.

gick ut med detta. Trycket på bankens huvudkontor var stort och bankanställda på de lokala kontoren undrade när de kunde påbörja miljöarbetet. De anställda var väldigt entusiastiska över att få börja arbeta med miljöfrågor och tyckte att det var bra att huvudkontoret tog tag i dessa frågor. Till en början var man tvungen att hejda de lokala bankkontoren som gärna ville propagera för att Föreningsbanken var lika med "miljöbanken".¹²⁰ Lundh belyser detta:

*"Det var så härligt att just de [anställda på de lokala bankkontoren] ville, och det gör att, vilket kan ses som ett problem i sig, att det inte är samma sug utifrån längre. Man får trycka på idag, men då hände det av sig själv."*¹²¹

Vad fanns det då för bidragande faktorer till miljöarbetets uppkomst i Föreningsbanken? Enligt Lundh var tiden mogen. Detta tog sig uttryck i att det fanns ett stort miljöintresse från ledningen, de anställda och framförallt kunderna. Det fanns ett oerhört stort kundtryck på att miljöfonden skulle upprättas. Exempelvis hann man inte placera allt kapital när banken började sälja andelar i denna fond. Även det övriga näringslivet i Sverige, som tidigare startat sitt arbete med miljöfrågor, påverkade Föreningsbanken. Lundh betonar också vikten av att det fanns ett par eldsjäljar på banken som drev miljöfrågorna. Att banken ville vara först ut bland bankerna inom den svenska finansiella sektorn, för att på så vis dra nytta av de konkurrensfördelar det innebar, bidrog också till uppkomsten av miljöarbetet i Föreningsbanken. Viss betydelse har även tidigare miljöministern Anna Linds uttalanden haft, enligt Lundh. Bland annat ställde Lind krav på att de finansiella instituten skulle börja beakta miljöfrågorna vid kreditgivning.¹²² Figuren nedan visar på de aktörer som påverkat och bidragit till uppkomsten av miljöarbetet i Föreningsbanken. Ringarnas storlek i figuren ger uttryck för vår bedömning av vikten av den påverkan som aktören inneburit.

Figur 4: Aktörer som bidragit till uppkomsten av FöreningsSparbankens miljöarbete.

¹²⁰ Lundh, personlig intervju, 2000-05-12.

¹²¹ Ibid

¹²² Ibid

En bidragande faktor till att Föreningsbanken var först ut av de svenska bankerna med ett uttalat miljötankande, var att bankens koncernchef, Bo Söderberg, drev miljöfrågorna väldigt hårt. Söderberg deltog aktivt på de uppstartsmöten som banken hade rörande miljöarbetet. Genom att göra detta markerade han att miljöfrågorna var mycket viktiga. Koncernchefen såg också till att alla bankens chefer fick en grundutbildning i miljöfrågor och det var ingen inbjudan som gick ut till dessa utan det var en kallelse från honom. Med Söderberg i spetsen skrev man också som första svenska bank under UNEP-dokumentet våren 1995. Genom att skriva under dokumentet åtar sig banken bland annat att uppmuntra och influera sina kunder att förbättra sitt miljöarbete och att integrera miljöfrågorna i den egna verksamheten. Enligt Lundh var undertecknandet av UNEP-dokumentet ett väldigt bra initiativ från bankens sida som bidragit till att snabba på miljöarbetet och där erfarenhetsbytet med banker från andra länder varit av stor betydelse för utvecklingen av miljötankandet inom organisationen. Rent praktiskt resulterade miljötankandet inom Föreningsbanken i att en miljöfond upprättades, att personalen fick möjlighet till grundläggande miljöutbildning och att kontoren i möjligaste mån skulle miljöanpassas.¹²³

6.2.1 FöreningsSparbankens miljöstrategi

Meningen med sammanslagningen av Föreningsbanken och Sparbanken under 1997 var att den nya banken, FöreningsSparbanken, skulle få en starkare ställning på den svenska bankmarknaden. Detta medförde även att tidigare Föreningsbankens miljötankande skulle kunna få större slagkraft på marknaden. Lundh, som tidigare arbetade på Föreningsbanken, påpekar att även Sparbanken hade börjat fundera över miljöns betydelse för bankverksamheten innan sammanslagningen, men att man inte hade gått ut med det. Faktum är att det skedde väldigt många parallella processer rörande miljöfrågorna i de flesta bankerna. Detta gällde även i tidigare Nordbanken och i SE-Banken, men inte så mycket i Handelsbanken vid mitten av 1990-talet. Enligt Lundh var det egentligen bara en fråga om vilken bank som skulle komma först med ett uttalat miljöarbete.¹²⁴

När sammanslagningen av Föreningsbanken och Sparbanken skedde avstannade miljöarbetet under ett helt år enligt Lundh. Hon menar att det fanns andra saker som var viktigare såsom att få kontoren och personalen att samarbeta och att få datasystemen att fungera. Lundh tycker att det inte gjorde så mycket eftersom miljöarbetet när det sedan kom igång fick mycket större kraft i den nya banken. FöreningsSparbanken har fortsatt på Föreningsbankens inslagna väg och övertagit dess miljöarbete. Banken vill framstå som en ”miljöbank” och för att göra detta måste man, enligt Lundh, ligga främst på miljöområdet bland bankföretagen på den finansiella sektorn. Hon ser enbart möjligheter och fördelar med denna profilering och betonar framförallt konkurrensfördelarna. Lundh menar att för den som ligger tvåa kostar det bara pengar. Det är framförallt SE-Banken och Merita-Nordbanken som jagar FöreningsSparbanken på miljöområdet. Men enligt Lundh är bankens målsättning att dra ifrån på miljöområdet i Sverige och att bli bättre internationellt. Härigenom ska banken bibehålla och utveckla det förtroende man har från olika intressentgrupper och skapa en långsiktig uthållig lönsamhet.¹²⁵

FöreningsSparbankens grundläggande miljöstrategi är att integrera miljö i all verksamhet. För att lyckas med detta har banken satt upp som övergripande mål att verksamheten ska vara

¹²³ Lundh, personlig intervju, 2000-05-12.

¹²⁴ Ibid

¹²⁵ Ibid

anpassad till ISO14001-standarden senast år 2003. Dessutom ska de anställas miljökompetens höjas för att på så vis få miljöarbetet att integreras i hela bankens verksamhet.¹²⁶ Lundh menar att detta är svårt och att det inte fungerar av sig självt. Hon anser att de anställda inte har tillräcklig insikt i miljöfrågor, man vet att det viktigt med miljöhänsynstagande men förstår inte hur det ska anpassas till bankverksamheten. Enligt Lundh skulle inte införandet av ett miljöledningssystem lösa dessa problem, men att det skulle ge en viss stabilitet.¹²⁷ Lundh belyser detta genom följande citat:

”Så fort jag inte trycker på om miljöarbetet så släpper man [de anställda] det. Och det är därför som jag, trots att jag inte gillar papper och byråkrati, insett att vi måste ha ett miljöledningssystem så att vi har en press på oss.”¹²⁸

Sammanfattningsvis kan sägas att FöreningsSparbankens strategi på miljöområdet kännetecknas av att banken vill vara marknadsledande då detta, enligt förespråkare på banken, anses ge konkurrensfördelar. För att bibehålla och utveckla sin plats som marknadsledare är bankens målsättning att integrera miljöarbetet i all verksamhet vilket bland annat ska nå genom att anpassa denna enligt ISO 14001-standarden.

6.3 FöreningsSparbankens syn på miljöfrågor

Vid bildandet av FöreningsSparbanken år 1997 beslutades att miljöetik skulle vara en av hörnpelarna i bankverksamheten. Enligt Lundh är bankens inställning gentemot miljöfrågor att försöka arbeta utifrån de tre aspekterna av uthållighet, nämligen social, ekologisk och ekonomisk uthållighet, i all verksamhet. Hon menar att miljö inte ska vara någon extern företeelse utan att det ska vara integrerat i hela verksamheten. För att nå ut med detta till bankens anställda och få dessa att dra åt samma håll har man från ledningshåll tagit fram ett kort. På kortet, som delats ut till all personal, presenteras FöreningsSparbankens affärsidé och det betonas att uthållig lönsamhet alltid ska sökas och att banken ska bidra till en bra miljö. Meningen är att ur affärsverksamheten ska en tydlig miljösyn växa fram. Detta synsätt på miljöfrågorna är starkt kopplat till lönsamhetsbegreppet och det tar sig uttryck på olika sätt.¹²⁹

FöreningsSparbanken ser miljöfrågorna som viktiga på kreditgivningssidan, internt hos de anställda och i produktutbudet. På kreditgivningssidan är miljöfrågorna centrala eftersom ett hänsynstagande till dessa kan minimera risktagandet för banken. Att minimera riskerna leder till en ökad lönsamhet. En bank har inget formellt ansvar för om den lånar ut pengar till ett företag som förorenar eller bedriver miljöfarlig verksamhet. Dock menar Lundh att FöreningsSparbanken har ett moraliskt ansvar:

”Om det händer något på en mark och vi har lånat ut pengar till ett företag som förorenar och inte gör rent efter sig, kan vi få ett moraliskt ansvar att göra detta. Om vi inte gör det kan vi få en imageförlust.”¹³⁰

Enligt Lundh har införandet av miljöhänsynen vid kreditbeslut motiverats ur ett lönsamhetsperspektiv. Hon menar att ska man få de bankanställda att förstå miljöns betydelse

¹²⁶ FöreningsSparbanken, 2000.

¹²⁷ Lundh, personlig intervju, 2000-05-12.

¹²⁸ Ibid

¹²⁹ FöreningsSparbanken, 2000.

¹³⁰ Lundh, personlig intervju, 2000-05-12.

måste man tala med dessa på deras eget språk, nämligen i ekonomiska termer. Lundh anser att de anställda saknar insikt i miljöfrågorna och att hennes största uppgift är att sprida insikt i miljöns betydelse för bankens verksamhet. Citatet nedan från Lundh belyser detta:

”Min stora uppgift är att sprida insikt. /.../ jag håller på att åka runt bland våra kontor. Ibland får jag träffa all personal, det är det bästa. Men för det mesta får jag bara träffa bankledningen och då går jag igenom vår syn på miljöarbetet och hur jag vill att det ska fungera. Jag tror inte så mycket på de här utbildningarna när man skickar ut en CD-ROM. Det har vi gjort förut och det fungerar inte, utan den ligger bredvid datorn.”¹³¹

Eftersom FöreningsSparbanken har nästan 10 000 anställda är det omöjligt för Lundh att nå ut till alla genom en personlig kontakt. Detta ser hon som ett skäl till att införa ett miljöledningssystem på banken, vilket kan medföra att man får en struktur på miljöarbetet. Att det saknas en helhetssyn på miljöfrågorna bland personalen märker Lundh när hon reser runt bland bankens kontor. Kunskapsnivån är fortfarande låg och diskussionerna handlar i stor utsträckning om valet mellan pappers- och plastmuggar. Lundh ser detta som flyktmekanismer, och att de anställda inte vill ta i huvudfrågan. Hon ser det som viktigt att integrera lönsamhetsperspektivet i de miljöutbildningar som företaget genomför för att skapa ett engagemang hos personalen.¹³²

I företagets miljöpolicy går att läsa att utvecklingen av produkter med miljöinnehåll är viktig. Genom att produktutbudet innehåller ett visst miljöinnehåll uppmärksammas och stärks bankens miljöprofil och varumärke enligt Lundh. Denna profilering ska bidra till att öka kundunderlaget och att stärka bankens ställning på den finansiella marknaden. Även detta har sin grund i lönsamhetsperspektivet.¹³³

6.4 FöreningsSparbankens interna miljöarbete

Viss miljöpåverkan uppstår till följd av FöreningsSparbankens interna verksamhet. En allt bättre fungerande resurshushållning vid bankens samtliga arbetsplatser kan bidra till en minskning av miljöpåverkan och kan samtidigt ge kostnadsbesparingar. Som bakgrund för detta har banken tagit fram ett resurshanteringsprogram som bygger på kretsloppsprincipen. Programmet, som omfattar alla anställda, innebär att ständig effektivisering av material- och resursflöden ska sökas. För att begränsa bankens miljöpåverkan ytterligare har rutiner fastlagts om att miljökrav alltid ska ställas vid central upphandling. Detta har bland annat lett till att användningen av förnyelsebara energikällor utgör 87 procent av bankens totala elkonsumention.¹³⁴ Enligt Lundh handlar miljöanpassningen av kontoren mest om att det ger legitimitet åt företagets övriga miljöarbete. Hon menar att med FöreningsSparbankens miljöprofil är det viktigt att bankkontoren tar detta miljöansvar så att kunderna inte börjar att ifrågasätta bankens övriga miljöarbete och därmed dess trovärdighet.¹³⁵

Enligt Lundh är den viktigaste delen i det interna miljöarbetet att skapa insikt hos de anställda om miljöns betydelse för bankverksamheten. För att lyckas med detta anser hon att utbildning

¹³¹ Lundh, personlig intervju, 2000-05-12.

¹³² Ibid

¹³³ Ibid

¹³⁴ FöreningsSparbanken, 2000.

¹³⁵ Lundh, personlig intervju, 2000-05-12.

är centralt. Lundh menar att de utbildningsåtgärder som gjorts på miljöområdet inte har slagit ut så väl:

”Jag tror inte på breddutbildningar längre, utan jag tror på riktade och integrerade utbildningar. Det är också därför som jag försöker få in miljö i bankens vanliga utbildningar. När man lär sig kredithantering ska man självklart lära sig att göra en miljövärdering också och när man säljer fonder ska man självklart kunna resonera kring de miljöfördelar miljöfonderna har.”¹³⁶

FöreningsSparbanken har en uttalad ambition att miljöfrågorna ska beaktas i all kompetensutveckling. För att få de anställda att ta till sig miljöbudskapet gäller det att betona lönsamhetsperspektivet säger Lundh. Hon tycker inte att banken är i behov av några utpräglade experter på miljöområdet i dagsläget. Fast Lundh håller det inte som uteslutet att banken kan hamna i den situationen i framtiden. I Holland finns det redan idag en del banker som har hela staber med miljöexperter i form av biologer, kemister och ekologer. Lundh tror mer på att sätta in miljöfrågorna i ett helhetsperspektiv. Hennes förhoppning är att utbildningen i samband med införandet av ISO 14001-standarderna ska öka de anställdas förståelse för behovet av miljötanke i bankens verksamhet.¹³⁷

Miljöarbetet i FöreningsSparbanken utgår ifrån en processsyn och det är meningen att miljöprocessen ska vara en del av det löpande arbetet. Ansvar för miljöarbetet ligger i bankens linjeorganisation. Lundhs roll som miljösamordnare för hela koncernen, eller miljöprocessledare som den kallas internt, innebär inte att hon har något särskilt miljöansvar utan det är varje enskild medarbetares ansvar att aktivt delta i miljöarbetet.¹³⁸ Nedanstående citat belyser detta:

”Jag har inget övergripande ansvar, jag är miljöprocessledare och det innebär att jag ska få igång miljöarbetet som en process och att miljö ska genomsyra hela banken.”¹³⁹

Miljöarbetet i banken är organiserat på så vis att varje enhet har en person som är utsedd till miljösamordnare. Denna person ska driva miljöfrågorna utöver sina vanliga arbetsuppgifter. Dessutom har varje dotterbolag inom koncernen en miljösamordnare som arbetar deltid med miljöfrågorna. Förutom Lundh och fondbolaget Roburs miljöanalytiker, Anna Nilsson, finns det ingen person på FöreningsSparbanken som arbetar heltid på miljöområdet. Banken har ingen särskild miljöstab som ansvarar för en budget riktad till miljöarbetet, utan varje enhet beslutar själv hur mycket pengar som ska läggas på detta och i vilken utsträckning miljöarbetet ska utföras. Dock finns det en intern miljöstödsprocess som har till uppgift att fungera som samordnare i miljöfrågor mellan olika enheter, mellan dotterbolag och mellan olika nivåer i banken. En viktig del i arbetet inom denna process är att bygga interna och externa nätverk där miljöfrågorna sätts i fokus.¹⁴⁰ Att de olika enheterna inom FöreningsSparbanken är självständiga ser inte Lundh som någon nackdel för miljöarbetet:

”Våra kontor är väldigt självständiga och affären är lokal sägs det. /.../Det är klart att det är ett problem på ett sätt med små, lokala enheter men å andra sidan

¹³⁶ Lundh, personlig intervju, 2000-05-12.

¹³⁷ Ibid

¹³⁸ FöreningsSparbanken, 2000.

¹³⁹ Lundh, personlig intervju, 2000-05-12.

¹⁴⁰ FöreningsSparbanken, 2000.

är de ganska lättroliga. Får man väl igång dem är det ingen nackdel att de är små. Det är relativt lätt att hitta en modell för hur de lokala kontoren ska arbeta, i alla fall på den interna sidan.”¹⁴¹

6.5 FöreningsSparbankens externa miljöarbete

FöreningsSparbanken är den av de svenska bankerna som satsat hårdast på utveckla produkter med miljöprofil. I dagsläget har man tre produkter med en utpräglad miljöprofil; EIF:s miljölån, Världsnaturkortet och Miljöfonden.

EIF:s miljölån är ett lån som FöreningsSparbanken administrerar på uppdrag av den Europeiska investeringsfonden. EIF lämnar garantier som täcker 50 procent av vart och ett av de lån som banken beviljar. Lånet är främst riktat till företag med färre än 50 anställda och kan sökas för investeringar som direkt syftar till att förbättra miljön; investeringar av företag som tillverkar miljöutrustning; andra investeringar som har en betydande positiv inverkan på miljön, men som inte i första hand företas av miljöskäl. Tack vare den garanti som lämnas av EIF har lånet en, för låntagarna, förmånlig räntesättning.¹⁴²

Världsnaturkortet är ett betalkort som FöreningsSparbanken samarbetar med Världsnaturfonden om. För varje kort som banken ger ut lämnar den ett årligt bidrag på 50 kronor till Världsnaturfonden. Dessutom skänker FöreningsSparbanken en krona till Världsnaturfonden för varje köp som kunden gör med kortet.¹⁴³ Den här produkten är väldigt liten i dagsläget vilket till stor del beror på dålig marknadsföring. Man har dock märkt vid kundintervjuer att det finns ett intresse för produkten på marknaden.¹⁴⁴

Miljöfonden är en så kallad hållbar fond som förvaltas av FöreningsSparbankens dotterbolag Robur. Fonden investerar i företag som är ledande på miljöområdet i sin bransch. Företagens verksamhet ska också bedrivas på ett sådant sätt att det överensstämmer med de kriterier som är uppställda av Roburs miljöanalytiker och miljøråd. Fonden upprättades av Föreningsbanken och följde med in i det nya bolaget vid samgåendet 1997.¹⁴⁵

FöreningsSparbankens strategi är att den skall tillhandahålla miljörelaterade produkter. Denna strategi är dock att se som kortsiktig då miljöprodukterna, enligt Britt-Marie Lundh, är kortlivade spetsprodukter som skall bidra till att miljöfrågorna integreras i organisationen. Ambitionen är att miljö skall integreras i all produktutveckling vilket skulle göra miljöprofilerade produkter överflödiga. FöreningsSparbanken utreder i dagsläget hur ett eventuellt miljölån för privatpersoner skulle kunna utformas. Lundh är dock tveksam till om det finns en marknad för ett sådant.¹⁴⁶

FöreningsSparbanken implementerade under 1999 en PC-baserad miljöanalysmodell för företagsbedömning vid kreditgivning. Modellen är tänkt att användas på samtliga företag som söker kredit och skall fungera på såväl stora som små företag. Analysmodellen ger, enligt FöreningsSparbanken, dels en bild av företagets faktiska miljöpåverkan vid tidpunkten för

¹⁴¹ Lundh, personlig intervju, 2000-05-12.

¹⁴² FöreningsSparbanken, 2000.

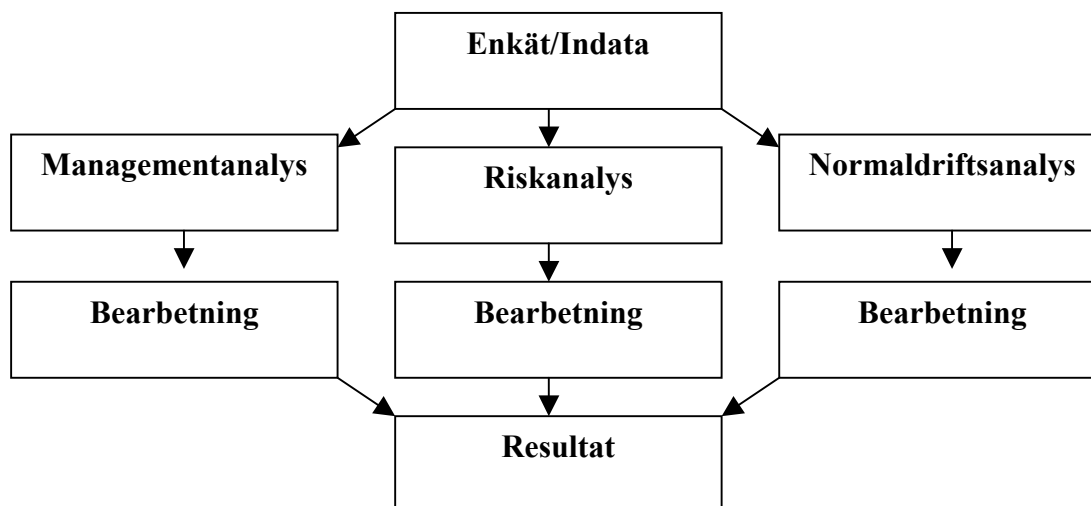
¹⁴³ Ibid

¹⁴⁴ Lundh, personlig intervju, 2000-05-12.

¹⁴⁵ FöreningsSparbanken, 2000.

¹⁴⁶ Lundh, personlig intervju, 2000-05-12.

kreditansökan, dels företagets miljörisker samt långsiktiga miljöanpassning. Modellen skall också ge möjlighet till jämförelser mellan ett företag och den bransch det tillhör. Miljöanalysmodellen vilar på tre ben; managementanalys, riskanalys och normaldriftsanalys.¹⁴⁷ Dess uppbyggnad visas i figuren nedan.

Figur 5: FöreningsSparbankens miljöanalysmodellstruktur.
Källa: FöreningsSparbanken, Overhead-bild.

Managementanalysen ställer bland annat frågor om hur miljöarbetet leds i organisationen samt om det finns alternativa handlingsplaner med syfte att införa ständiga förbättringar i miljöarbetet. I den här delen undersöks också hur det granskade företaget hanterar eventuella klagomål från allmänheten som rör miljöfrågor.¹⁴⁸ Man försöker också skapa sig en bild av om företagaren ifråga har en medvetenhet om vad som händer på miljöområdet. Att företagaren har insikt i miljöfrågorna är, enligt Lundh, idag en fråga om företagets överlevnad. Om man har insikt kan man i god tid ställa om produktionsmetoder till mer miljövänliga alternativ och göra de investeringar som behövs i lugn och ro. En företagare som överraskas av nya miljökrav varpå tunga investeringar följer riskerar att gå i konkurs, vilket gör bankens fordring osäker.¹⁴⁹

I riskanalysen hanteras frågor om föroreningar, farliga ämnen och miljöreglerad verksamhet. Om det granskade företaget fungerar som underleverantör behandlas här också företagets affärer med andra företag som har miljöledningssystem.

Under punkten normaldrift behandlas frågor om miljöpåverkan utifrån företagets normala drift. Detta innebär att energiförbrukning, resursförbrukning, åtgång av insatsvaror samt avfallsproduktion mäts.¹⁵⁰ Apropå denna del av analysen säger Lundh dock:

¹⁴⁷ FöreningsSparbanken, 2000.

¹⁴⁸ Ibid

¹⁴⁹ Lundh, personlig intervju, 2000-05-12.

¹⁵⁰ FöreningsSparbanken, 2000.

”Normaldrift är helt enkelt vad de [företaget] använder och den delen tror jag att vi ska ändra på, för egentligen är jag inte intresserad av hur många kilowatt de använder. Men däremot av om insikten att energipriserna kanske går upp finns.”¹⁵¹

De olika delarna av miljöanalysen aggregeras till siffror som sedan läggs ihop till en, vilken skall utgöra ett mått på företagets miljöarbete och miljörisker. Resultatet av miljöanalysen presenteras sedan som en del av den totala kreditbedömningen av företaget. Användandet av siffror som beskrivning av de olika delarna i miljöanalysen har, enligt Lundh, debatterats inom banken. Man ska nu ändra förfarandet så att det krävs kommentarer till resultaten vilket skulle innebära att kredithandläggarna blir tvungna att tänka till över analysresultatet. Modellen innebär ett nytt arbetssätt för kredithandläggarna och Lundh tror att den kommer att utvecklas och förändras mycket innan den blir helt klar.¹⁵²

I och med att man på FöreningsSparbanken har infört miljöaspekter i kreditgivningsprocessen har också behovet av miljörelaterad företagsinformation satts i fokus. Det finns, enligt Lundh, ett behov av en neutral källa till information. I dagsläget är man hänvisad till vad kunden säger samt den lokalkännedom som finns på de lokala kontoren. Frågan om en databas för information driver man genom Bankföreningen som är bankens intresseorganisation.¹⁵³

6.6 FöreningsSparbankens samarbeten

FöreningsSparbanken samarbetar såväl med miljöorganisationer och myndigheter som näringslivet i frågor som rör miljöarbete. Man anser att en viktig del av miljöarbetet är byggandet av nätverk för erfarenhets- och idéutbyte.¹⁵⁴

De miljöorganisationer man samarbetar med är bland andra Naturskyddsföreningen och Världsnaturfonden. Samarbetet med Världsnaturfonden sker bland annat genom det tidigare nämnda Världsnaturkortet som FöreningsSparbanken ger ut.¹⁵⁵

Miljövårdsberedningen har bjudit in företag verksamma i bygg- och fastighetssektorn till en dialog kring miljöfrågor. FöreningsSparbanken och Folksam deltar i denna dialog som representanter för den finansiella sektorn. Tanken bakom dialogen är att den skall uppmuntra företagen att ligga före lagkrav på miljöområdet. Samarbetet med myndigheterna i miljöfrågor är något mycket välkommet, anser Lundh som också ser det som sin uppgift att förmedla detta vidare till de andra bankerna.¹⁵⁶

Samarbete i miljöfrågor pågår också mellan bankerna i branschorganisationen Bankföreningen. Bankföreningen är dock en svag aktör och har inte agerat pådrivare i miljöfrågor, utan det är snarare tvärtom så att bankerna drivit på Bankföreningen att ta upp miljöfrågorna, menar Lundh. Det finns en miljögrupp i Bankföreningen men den är tämligen inaktiv, det senaste mötet skedde 1998. Samarbetet mellan banker i miljöfrågor är mer aktivt på det internationella planet. Det samarbete som sker inom UNEP är, enligt Lundh, mycket positivt för FöreningsSparbanken. Ett flertal av de utländska banker som deltar i detta har

¹⁵¹ Lundh, personlig intervju, 2000-05-12.

¹⁵² Ibid

¹⁵³ Ibid

¹⁵⁴ FöreningsSparbanken, 2000.

¹⁵⁵ Ibid

¹⁵⁶ Lundh, personlig intervju, 2000-05-12.

kommit mycket långt i sitt miljöarbete och delar gärna med sig av sina erfarenheter. UNEP sammankallar till ett rundabordsmöte en gång om året vid vilket FöreningsSparbanken närvarar. Lundh ser det nätverk som UNEP innebär som mycket värdefullt och anser att detta har bidragit till att underlätta FöreningsSparbankens interna miljöarbete. Det sker även ett samarbete på miljöområdet mellan banker inom EU. FöreningsSparbanken deltar vidare i ett samarbete på det internationella planet där banker med kooperativ bakgrund deltar. FöreningsSparbanken skrev 1995 under den internationella handelskammarens (ICC) handlingsplan för miljöfrågor. Året därpå gjordes en uppföljning av hur arbetet, med de i handlingsplanen ingående punkterna, gick men sedan dess har det samarbetet legat nere.¹⁵⁷

6.7 FöreningsSparbankens framtida utveckling

Bankverksamheten har utvecklats mycket bara under de senaste tio åren. Nya alternativ till bankkontor som telefonbank och internetbank har tillkommit, vilket i sig kan betecknas som en utveckling mot mer miljövänlig bankverksamhet. Ett av FöreningsSparbankens mål är att en större andel av betalningarna skall ske över Internet. Att använda Internet i bankverksamheten ska, enligt Lundh, inte bara motiveras med argument om ekonomi och bekvämlighet utan också med miljöargument. I framtiden kan de stora bankkontoren vara historia och banktjänstemannen är mobil för att hela tiden finnas nära kunden på arbetsplatsen, shoppingcentret eller dylikt.¹⁵⁸

Samtidigt som man talar om framtida lösningar som innebär färre kontor och mindre personlig kontakt uttalar Lundh en oro för att bankens själ då går förlorad. FöreningsSparbanken är, och skall vara, den nära kundvänliga banken som man alltid kan komma in till. Men däremot kan den verksamhet som bedrivs på kontoren förändras, då kontanthantering torde bli mindre minskar behovet av ren kassaverksamhet och man kan istället i större utsträckning ägna sig åt rådgivning.¹⁵⁹

”Jag är på krigsstigen mot kontanter, det tycker jag inte att de skall behöva hålla på med på kontoren!”¹⁶⁰

FöreningsSparbanken har i samarbete med IVL Svenska Miljöinstitutet AB gjort en livscykelanalys där betalningar med kort respektive kontanter jämförts. Denna visade att en framtida ökad kortanvändning innebär en miljövinst.¹⁶¹

I framtidens FöreningsSparbank kommer miljökompetens att bli allt viktigare och finnas integrerat överallt i banken. För att markera att banken tillskriver miljöfrågorna stor vikt skulle man även kunna efterfråga miljökompetens uttryckligen vid utannonsering av lediga tjänster, anser Lundh. Som tidigare nämnts kan Lundh tänka sig att banken i framtiden även kan komma att behöva ren expertkompetens på vissa områden till exempel i form av kemister, biologer och ekologer.¹⁶²

¹⁵⁷ Lundh, personlig intervju, 2000-05-12.

¹⁵⁸ Ibid

¹⁵⁹ Ibid

¹⁶⁰ Ibid

¹⁶¹ FöreningsSparbanken, 2000.

¹⁶² Lundh, personlig intervju, 2000-05-12.

I takt med att miljöarbetet blir mer integrerat i FöreningsSparbankens verksamhet kommer de rena miljöprodukterna att försvinna enligt Lundh, då de har spelat ut sin roll. Hon menar att utvecklingsarbetet med miljöanalysmodeller för kreditgivning kommer att fortgå och de analysmodeller man har i dagsläget kommer troligtvis att genomgå stora förändringar. För att minska risken vid kreditgivning vore även en ökad tillgänglighet till miljörelaterad företagsinformation att föredra. Det finns därmed helt klart ett behov av en databas för objektiv miljöinformation, menar Lundh.¹⁶³

Hur ett utökat ansvarstagande från FöreningsSparbankens sida i miljöfrågor skulle ske är svårt att säga något om, menar Lundh. Genom det miljöarbete som bedrivs idag och genom ytterligare intensifiering av detta kommer banken att bli mer och mer ansvarstagande. Om myndigheterna skulle ställa miljökrav på till exempel bankernas hantering av krediter skulle troligtvis banken anpassa analysmodellen efter dessa. Men några tendenser till hårdare krav går, enligt Lundh, inte att se i dagsläget.¹⁶⁴

Även i framtiden kommer FöreningsSparbankens miljöarbete att motiveras av affärsskäl, enligt Lundh. En bra sammanfattning av hur FöreningsSparbanken ser på framtiden och miljöarbete är det som chefen för Nässjö FöreningsSparbank uppges ha sagt:

”Man kan inte göra affärer på en död planet.”¹⁶⁵

¹⁶³ Lundh, personlig intervju, 2000-05-12.

¹⁶⁴ Ibid

¹⁶⁵ Ibid

7. Resultat

I detta kapitel förs en diskussion kring den empiriska delen av studien där även en återkoppling till författarnas referensram görs. Slutligen redogör vi för de slutsatser vi kommit fram till och ger förslag till fortsatt forskning.

7.1 Analys

Banker har en relativt liten direkt miljöpåverkan i jämförelse med till exempel den tillverkande industrin. Bankers indirekta miljöpåverkan är däremot stor och de spelar en betydelsefull roll för samhällsutvecklingen genom den kreditgivning som är en viktig del av verksamheten. Genom att använda sig av miljöanalysmodeller och genom att ställa krav vid kreditgivning kan bankerna i stor utsträckning påverka sin indirekta miljöpåverkan. Det är således upp till varje enskild bank att ta ansvar för sin indirekta miljöpåverkan genom att styra utlåningen mot mer hållbara verksamheter. I dagsläget ligger bankernas icke-monetära ansvar för miljöfrågorna främst på det moraliska planet, förutom det finansiella ansvaret att beakta dessa som banken har gentemot sina aktieägare. Miljöarbetet i bankerna är därigenom frivilligt men starkt motiverat av lönsamhetsskäl. Vi skulle gärna se att lönsamhetsskäl tonades ner och att man i bankerna istället i större utsträckning började diskutera sitt icke-monetära ansvar.

Miljöarbetet bland bankerna är en förhållandevis ung företeelse som fortfarande sker på en grundläggande nivå. Detta beror på att påbörjandet av miljöarbete inom banksektorn skedde relativt sent. Den sena starten kan troligtvis till stor del förklaras av att kopplingen mellan bankernas verksamhet och miljöfrågorna var, och fortfarande är, avlägsen för de flesta. Den svaga kopplingen är fortfarande ett problem i bankernas miljöarbete vilket visar sig genom att allt miljöarbete måste motiveras ur lönsamhetsperspektiv. Att använda monetära termer, tror vi, är det enda sättet att få den klassiskt ekonomiskt skolade personalen att ta till sig de nyuppkomna miljöaspekterna i bankens verksamhet. Det är inte legitimt att använda sig av rena miljöskäl för att motivera miljöarbetet i dagsläget, men vid en ökad integrering av miljöarbetet i organisationen kan förhoppningsvis även miljöskäl vara en motiverande faktor.

Bankernas miljöarbete kan ses som en reaktion på att det omgivande samhället har förändrats. I takt med att miljöfrågornas vikt har ökat i samhället har även bankerna tvingats att ta hänsyn till dessa. De flesta svenska banker, förutom FöreningsSparbanken, har en strategi av reaktiv karaktär på miljöområdet. Dessa gör inte mer än vad som krävs av dem, till skillnad mot FöreningsSparbanken som tar ett steg längre genom sitt produktutbud med miljörelaterat innehåll och införandet av miljöledningssystem. FöreningsSparbankens offensiva strategi gör dem till marknadsledande på miljösidan. Förutom att det är en fördel för FöreningsSparbanken att vara marknadsledare är det troligtvis också positivt för hela branschen att en aktör, som kan ses som en förebild, driver miljöfrågan hårdare än andra och på så sätt visar vägen. De övriga bankerna kan komma lika långt som, eller till och med lite längre än vad FöreningsSparbanken har gjort med miljöarbetet i dagsläget genom att utnyttja de erfarenheter som FöreningsSparbanken har från sitt miljöarbete. Det är därför viktigt att det finns en arena där bankerna kan utbyta erfarenheter på miljöområdet. Den naturliga arenan borde vara Bankföreningen och det är därför önskvärt att man i denna mer aktivt diskuterar miljöfrågan för att ge den högre status.

På det internationella planet har miljöfrågorna högre status i bankvärlden. Man har internationellt kommit längre med miljöarbetet och beaktar miljöaspekter i högre utsträckning, vid exempelvis kreditgivning, än vad som görs av banker i Sverige. Det samarbete som sker i UNEP är därför en mycket viktig källa till inspiration för de svenska bankerna. Det är beklagligt att inte det internationella samarbetet har gett upphov till samarbete i större utsträckning på det nationella planet. Miljöfrågorna kan ses som gemensamma för bankerna och ett utökat samarbete kring dessa borde därmed vara såväl naturligt som mycket givande.

Det är det interna miljöarbetet som hittills prioriterats högst bland bankerna. Stora satsningar har gjorts på att utbilda personalen i miljöfrågorna. Som fallstudien visar har dessa inte slagit särskilt väl ut, i alla fall inte på FöreningsSparbanken. Förutom att utbildningarna kanske har varit felaktigt utformade finner vi två tänkbara orsaker till detta misslyckande. Den första är att det, som tidigare nämnts, kan vara svårt för bankens anställda att förstå kopplingen mellan banken och miljöfrågorna. Den andra orsaken kan vara att miljöfrågorna kommunicerats med ett språk som för de anställda är nytt och okänt. Man måste vara medveten om att det här är frågan om två olika diskurser som möts; bankdiskursen och miljödiskursen. Dessa två är mycket olika vilket man bör ha i åtanke när utbildningar i miljöfrågor utformas för de bankanställda. Vi ser kompetens i miljöfrågorna som en mycket central del i integrationen av miljöarbetet i bankernas organisationer. Det är därför viktigt att miljöutbildningar utformas på ett sånt sätt att det är möjligt för personalen att ta till sig informationen. Vi ser det här som en paradox då det språk som bankens anställda huvudsakligen förstår är lönsamhet och att detta på lite längre sikt kan föra in miljöarbetet i en återvändsgränd. Det är viktigt att man förmedlar en mer flerdimensionell syn på miljöfrågorna till bankpersonalen, så att miljöarbetet inte motiveras på ett lika snävt sätt som i dagsläget. Vi ser också ett behov av att föra in en flerdimensionell syn på miljöfrågorna genom nyanställningar av personal som utöver det traditionellt ekonomiska synsättet har kännedom om alternativa perspektiv.

Miljöanpassning av bankkontoren har varit en stor del av det interna miljöarbetet. Detta kan ses som en nödvändighet för att legitimera de miljökrav man ställer vid kreditgivning. För att bankerna ska kunna ställa krav på andra företag måste de själva kunna uppvisa ett eget miljöarbete. FöreningsSparbankens vilja att införa miljöledningssystemet ISO 14001 ser vi som en handling som sträcker sig lite längre än att bara legitimera de miljökrav man ställer på andra. Det visar på en vilja att arbeta seriöst med miljöfrågorna i organisationen. Vi finner ett behov av att bankerna inför ett miljöledningssystem för att på så sätt integrera miljöarbetet. Vi tror även att den kontroll och styrning som ett sådant innebär kan ge positiva effekter för miljöarbetet i bankerna.

Vi tror till skillnad från många andra att bankprodukter med miljöprofil är ett bestående fenomen. Detta grundas på att det alltid kommer att finnas företag som är bättre än andra ur miljösynpunkt, vilket ger miljöfonderna ett berättigande. Det kommer samtidigt alltid att finnas ett behov av fördelaktiga lån till miljöförbättrande åtgärder, vilket berättigar de så kallade miljölånen. Produkter av ideell karaktär, såsom FöreningsSparbankens Världsnaturkort och ideella miljöfonder, försvinner förhoppningsvis inte då ett försvinnande skulle tyda på en minskad idealism i samhället. Även vid en eventuell framtida integration av miljöfrågorna i bankernas verksamhet ser vi en efterfrågan på miljörelaterade bankprodukter.

I den framtida bankverksamheten kommer miljöaspekter att spela en allt större roll. Samhällets ökade miljöhänsynstagande kommer att leda till att bankerna vid kreditgivning i större utsträckning måste ta hänsyn till miljöaspekter för att undvika monetära samt goodwillförluster. Lagkrav, liknande det i USA, som ställer banken ansvarig för kredittagares miljöskador ser vi som en framtida möjlighet även i Sverige. Det borde egentligen inte behövas, för att ett undvikande av miljöskadande företag är samtidigt ett undvikande av finansiell risk, vilket i högsta grad ligger i bankens intresse. Om det fanns objektiv miljöinformation om företag tillgänglig skulle bankerna på frivillig basis i större utsträckning kunna styra sin utlåning bort från miljöstörande verksamheter. Tillgången till information är därför viktig ur ett samhällsperspektiv, samtidigt som det är viktigt ur ett lönsamhetsperspektiv för bankerna. Vi efterfrågar därför en databas som ger tillgång till objektiv och heltäckande information om företag. En sådan databas skulle med fördel kunna administreras av en statlig myndighet då detta ger en större trovärdighet åt informationen samtidigt som administrationen innebär ett så stort arbete att en statlig myndighet med erfarenhet av liknande arbete är bäst lämpad för detta.

7.2 Slutsatser

Bankernas miljöarbete är ännu i sin linda, men vi är positivt överraskade av den vilja vi sett i FöreningsSparbanken att på allvar ta tag i miljöfrågorna. Banker är traditionella institutioner där det tar tid att implementera nya idéer. Vi har förståelse för denna tröghet, men vi ser samtidigt att det finns ett behov av ny kompetens i bankerna för att föra miljöarbetet vidare till en högre nivå. Dagens miljöarbete är motiverat av affärsmässiga skäl vilket bottnar i det snäva tankesätt som finns i bankerna. Det enda språk som idag är legitimt i banksektorn är det som kan uttryckas i monetära termer. Införande av ny kompetens med ett mer flerdimensionellt synsätt och med en förmåga att tala i andra termer än monetära ser vi som nödvändigt för att utveckla bankernas miljöarbete. Vi menar inte att det behövs ett paradigmskifte utan snarare en samexistens av paradigmen. Det rådande paradigmet har sitt berättigande, men det behövs samtidigt andra tankesätt för att berika bankerna.

De miljöanalysmodeller som används av banker idag är av aggregerande karaktär. Vi ser en klar koppling mellan analysmodellernas endimensionella utformning och den kompetens som finns i banksektorn i dagsläget. Som det ser ut nu finns det inte kompetens i bankerna att hantera flerdimensionella analysverktyg av disaggregerande karaktär. Dessa verktyg kräver både ekonomisk expertkompetens och tvärvetenskaplig kompetens och det senare finns inte i bankerna. En användning av flerdimensionella analysverktyg är att föredra för både banker och för samhället i stort då dessa minskar riskfaktorn vid kreditbedömningar genom att beskriva verkligheten på ett bättre sätt. För att bankerna ska komma ifrån det rådande enkelspåriga och reduktionistiska synsättet anser vi att det krävs ett tillskott av nytt och alternativt tänkande. Som vi ser det bottnar den framtida utvecklingen av bankernas miljöarbete i en fråga om kompetens, då den ensidiga kompetens som finns idag inte klarar av att hantera de komplexa miljöfrågorna.

7.3 Fortsatt forskning

Då vi i vårt arbete endast granskat FöreningsSparbanken ger studien ej någon ingående jämförande bild av hur miljöarbetet bedrivs i de svenska bankerna. Ett sätt att vidare utforska bankerna och deras miljöarbete vore att göra en jämförande granskning mellan två banker.

Vår studie har varit av övergripande karaktär och kan förhoppningsvis ge uppslag till mer fokuserade studier. Ett förslag till en sådan är en studie av de miljöanalysmodeller som bankerna använder vid kreditgivning. Detta är ett område som kommer att utvecklas mycket under de närmaste åren vilket gör det intressant att studera samt kanske möjligt att påverka i någon riktning. En fråga som är förknippad med analysmodellerna är den om miljörelaterad företagsinformation. Ett uppslag till en studie på detta område är att undersöka om det från den finansiella sektorn finns en efterfrågan på en gemensam databas för miljöinformation samt hur en sådan kan utformas. Vidare skulle en studie av hur olika aktörer uttrycker bankernas samhällsansvar vara av intresse samt ge upphov till en debatt om bankernas roll i samhället

Källförteckning

Publicerade källor

- Alvesson, Mats & Sköldberg, Kaj, 1994, *Tolkning och Reflektion*, Studentlitteratur, Lund.
- Andersen, Heine (red.), 1994, *Vetenskapsteori och metodlära*, Studentlitteratur, Lund.
- Backman, Jarl, 1998, *Rapporter och uppsatser*, Studentlitteratur, Lund.
- Bell, Judith, 1995, *Introduktion till forskningsmetodik*, Studentlitteratur, Lund.
- Frankfurt-Nachmias, Chava & Nachmias, David, 1996, *Research methods in the social sciences*, Arnold, London.
- FöreningsSparbanken, 2000, *FöreningsSparbankens Miljöredovisning 1999*, Ljungföretagen Tryckeri AB, Örebro.
- Gilje, Nils & Grimen, Harald, 1992, *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*, Diadalos AB, Göteborg.
- Halvorsen, Knut, 1992, *Samhällvetenskaplig metod*, Studentlitteratur, Lund.
- Lundgren, Maths, 1999, *Bankens natur – Miljöfrågans genomslag i svenska banker*, Akademitryck AB, Edsbruk.
- Naturvårdsverket, 2000, Rapport 5055, *Nordiska Miljöfonder 1999*, Naturvårdsverket Förlag, Stockholm.
- Nyström, Harry & Liljedahl, Sten, 1998, i Dobers, Peter (red.), *Miljömanagement*, Nerenius & Santéus Förlag, Göteborg.
- Rönneberg, Fredrik & Nyström, Harry, 1998, *Miljöstrategier i den finansiella sektorn – de svenska bankernas miljöarbete*, Rapport 125, SLU/Ekonomi, Uppsala.
- SOU 1997:4, *Förbättrad miljöinformation*, Fritzes Offentliga Publikationer, Stockholm.
- Språkdata Göteborgs universitet, 1997, *PLUS Svensk ordbok + uppslagsbok*, Norstedt, Italien.
- Starrin, Bengt, Larsson, Gerry, Dahlgren, Lars & Styrborn, Sven, 1991, *Från upptäck till presentation*, Studentlitteratur, Lund.
- Svenska Akademien, 1998, *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket*, Norstedt, Norge.

Svensk Standard SS-EN ISO 14001, 1996, *Miljöledningssystem – Kravspecifikation med vägledning för användning*, Standardiseringen i Sverige.

Söderbaum, Peter, 1993, *Ekologisk ekonomi – Miljö och utveckling i ny belysning*, Studentlitteratur, Lund.

Söderbaum, Peter, 2000, *Ecological economics – A political economics approach to environment and development*, Earthscan, London.

Thurén, Torsten, 1998, *Vetenskapsteori för nybörjare*, Liber AB, Malmö.

Världskommissionen för miljö och utveckling, 1988, *Vår gemensamma framtid*, Bokförlaget Prisma och Tidens Förlag, Stockholm.

Welford, Richard, 1997, *Hijacking Environmentalism – Corporate Responses to Sustainable Development*, Earthscan, London.

Opublicerade källor

Blomberg, Åsa, 2000, *Miljösystemanalys inom fondförvaltningen i Sverige – ett studium av begrepp & analysmetod*, Magisteruppsats, Institutionen för Ekonomi och Informatik, Institutionen för Energiteknik, Mälardalens högskola, Västerås.

FöreningsSparbanken, Overhead-bild, miljöanalysmodell.

Rosenqvist, Jan, 1996, *Miljöaspekter inom fond- och finansförvaltning*, Magisteruppsats, Företagsekonomiska institutionen, Stockholms universitet.

Internetkällor

FöreningsSparbankens hemsida, 2000-05-18, www.foreningssparbanken.se.

Personliga meddelanden

Lundh, Britt-Marie, miljösamordnare, FöreningsSparbanken, 2000-05-12, personlig intervju.

Referenslitteratur

Strömquist, Siv, 1996, *Skrivboken*, Gleerups Förlag, Malmö.

Bilaga 1 Intervjuguide

Diskussionspunkter till intervju med Britt-Marie Lundh, miljösamordnare på FöreningsSparbanken, 2000-05-12.

Intervjuare: Bjarne Lindén och Jens Lövgren, studenter på programmet för ekologisk ekonomi vid Mälardalens högskola.

1. FöreningsSparbanken

- FöreningsSparbankens affärsidé, är denna på något sätt kopplad till miljöaspekter?
- Hur ser man på bankens roll i samhället?
- Hur går miljöarbetet, med vad har man kommit längst och vilka problem har man stött på?

2. Miljöfrågans inträde i FöreningsSparbanken

- Vem tog initiativet till miljöarbetet?
- Vilken roll hade ledningen i införandet av ett miljötänkande?
- Påverkande faktorer till miljöarbetets uppkomst?
- Hur ser du på internationella initiativ som UNEP?
- Hur ser FöreningsSparbankens strategi ut på miljöområdet?
- FöreningsSparbanken vill framstå som en ”miljöbank”, berätta om denna profilering! (varför?, möjligheter/fördelar?, nackdelar? o.s.v.)
- Vad har sammanslagningen av Föreningsbanken och Sparbanken inneburit för miljöarbetet på FöreningsSparbanken?

3. FöreningsSparbankens syn på miljöfrågor

- Vilka miljöfrågor är mest centrala för FöreningsSparbanken?
- Miljöfrågor, främst ur lönsamhetsperspektiv eller av andra skäl?
- Finns det en helhetssyn på miljöfrågor inom FöreningsSparbanken?
- Har banken ansvar för att de pengar de lånar ut inte används till miljöförstörande verksamhet?

4. Internt miljöarbete

- Hur är miljöarbetet organiserat i FöreningsSparbanken?
- Hur ser miljökompetensen ut i FöreningsSparbanken? (Experter/personalen i stort)
- Vad förespråkar du, intern eller extern expertkompetens på miljöområdet?
- Hur väl har utbildningssatsningar slagit ut?
- Tycker du dig kunna se att miljöfrågornas vikt har blivit större i organisationen i takt med att miljökompetensen höjts?
- Vilka argument har man använt sig av för att motivera personalen till miljöarbete? (Kopplingen mellan bank och miljö kan kanske kännas avlägsen)

- Finns det någon möjlighet för de anställda att påverka i frågor som rör miljö?
- Hur väl integrerad är miljöfrågan i verksamheten?
- Hur ser man på miljöledningssystem?
- Är bankens struktur med många relativt små lokala enheter ett problem för införandet och förankringen av miljöarbete i organisationen?
- Hur självständigt bedrivs de lokala kontorens miljöarbete?
- Anser du att den utarbetade miljöpolicyen följs i hela organisationen?

5. Externt miljöarbete

- Vilken inställning har FöreningsSparbanken till miljörelaterade produkter?
- Hur ser FöreningsSparbankens marknadsföringsstrategi av miljörelaterade produkter ut?
- Vilka möjligheter finns för nya miljörelaterade produkter/tjänster? Eller bör miljöaspekter integreras i redan befintliga produkter?
- Vilka möjligheter respektive svårigheter kan du se i beaktande av miljöaspekter vid kreditgivning och investering?
- Finns det i dagsläget någon möjlighet att utifrån den miljörelaterade företagsinformation som finns tillgänglig och den kompetens som finns i banken att göra tillförlitliga bedömningar?
- Vilken typ av analysmodeller används vid kreditgivning, aggregerande eller disaggregerande?

6. Samarbeten

- Vilka organisationer samarbetar FöreningsSparbanken med i miljöfrågor?
- Vad är branschorganisationens roll? Och vad anser du att denna har betytt för det miljöarbete som bedrivs i bankerna?
- Vilka aktörer har betytt mest för FöreningsSparbankens miljöarbete?
- Sker det något samarbete med statliga myndigheter om bankers miljöarbete? Är ett samarbete med statliga myndigheter kring miljöfrågor önskvärt?

7. Framtida utveckling

- Hur tror du att beaktandet av miljöaspekter i bankverksamhet kommer att se ut i framtiden? T.ex. vid kreditgivning och investering. Behöver företagens miljörelaterade information bli mer tillgänglig för banken? T.ex. genom annan utformning eller databas uppbyggnad.
- Kommer personalens miljökompetens bli viktigare i framtiden?
- På vilka sätt kan FöreningsSparbanken ta större miljöansvar i framtiden?
- Kan banker tvingas till ett större ansvarstagande genom politiska åtgärder? Finns det i dagsläget några tendenser till hårdare krav från myndighetshåll?
- Hur tror du att FöreningsSparbankens verksamhet kommer utvecklas? Hur ser framtidens FöreningsSparbank ut?
- Vad är dina tankar/visioner om utvecklingen på området bankverksamhet och miljöfrågor?